

გარიგების სუბიექტური საფუძვლის არარსებობა გერმანულ, პოლონურ, ქართულ და ევროპულ კერძო სამართალში*

პეტერ მანკოვსკი**

ჰამბურგის უნივერსიტეტის პროფესორი

არკადიუმ ვუდარსკი***

ვიადრინას ევროპული უნივერსიტეტისა და ზიელონა გორას უნივერსიტეტის პროფესორი

ლადო სირდაძე

ვიადრინას ევროპული უნივერსიტეტის დოქტორანტი, knowledgeTools International GmbH-ს სამართლის ინჟინერი

I. შესავალი

*Clausula rebus sic stantibus*¹ ევროპის
ქვეყნების სამართალში, საუკუნეებია, რაც

* სტატია ნაწილობრივ ეფუძნება შემდეგ პუბლიკაციას: *Mankowski/Wudarski, Das Fehlen der subjektiven Geschäftsgrundlage im deutschen, polnischen und europäischen Privatrecht, [in:] Ch. von Bar, A. Wudarski (Hrsg.), Deutschland und Polen in der europäischen Rechtsgemeinschaft, Sellier-Verlag, München 2012, 159.*

** პეტერ მანკოვსკი (Peter Mankowski) არის ჰამბურგის უნივერსიტეტის პროფესორი სამოქალაქო სამართლის, შედარებითი სამართლისა და საერთაშორისო კერძო სამართლისა და საერთაშორისო კერძო სამართლის პროცესის მიმართულებით (<https://www.jura.uni-hamburg.de/die-fakultaet/personenverzeichnis/mankowski-peter.html>)

*** არკადიუმ ვუდარსკი (Arkadiusz Wudarski) არის ვიადრინას ევროპული უნივერსიტეტის პროფესორი პოლონური და ევროპული სამართლის, ასევე შედარებითი სამართლის მიმართულებით, ზიელონა გორას უნივერსიტეტის პროფესორი სამოქალაქო სამართლის, სამოქალაქო საპროცესო სამართლისა და შედარებითი კერძო სამართლის მიმართულებით (<http://wudarski.eu/>).

¹ იხ., მაგ., Pfaff, FS Joseph Unger (1898), 221; Kobler, Die „clausula rebus sic stantibus“ als allgemeiner Rechtsgrundsatz (Tübingen 1991); Rummel, Die „clausula rebus sic stantibus“ (Baden-Baden 1991); Abas, Clausula rebus sic stantibus (Köln, Berlin u.a. 1993); Gieg, Clausula rebus sic stantibus und Geschäftsgrundlage (Aachen 1994); Luig, FS Hans Hermann Seiler (2000), 171; Brzozowski, SPP Nr. 1/2008, 1.

გამოიყენება.² ერთი მხრივ, ის უკავშირდება *pacta sunt servanda*-ს (მთლიანი სახელშეკრულებო სამართლის მთავარ ღერძს - სახელშეკრულებო ბოჭვის პრინციპს), მეორე მხრივ კი სამართლიანობის აღქმას, კეთილსინდისიერების პრინციპსა (*good faith, Treu und Glauben*) და საზოგადოებრივი თანაცხოვრების პრინციპებს (*zasady współzycia społecznego*). თანამედროვე კერძო სამართალში მას ვხვდებით უმეტესწილად გარემოების საფუძვლის მოშლის, არარსებობის ან დარღვევის შემთხვევებში.³ გარიგების საფუძვლის მოშლის ინსტიტუტი წარმოადგენს გარკვეულ კერძოსამართლებრივ „საავარიო მუხრუჭს“. ის იჭრება⁴ მხარეთა მიერ დადებული⁵

² Kobler (სქ. 1), 30 f. Jason de Mayno-ის (1435-1519) მიერ 1507 წელს გამოყენებას მოიხსენიებს ყველაზე ადრეულად; *rebus sic stantibus* დატყმასთან დაკავშირებით ისტორიულ-სამართლებრივი მიმოხილვისთვის იხ. Przybyłowski, Dąbkowski (Hrsg.), Pamiętnik Historyczno-Prawny, Bd. III – H. 1 (Lwów 1926), 1.

³ შდრ. ასევე Schwenzer, (2008) 39 Victoria U. Wellington L. Rev., 709, 721: „bona fide cases of hardship“.

⁴ განსხვავებული მოსაზრების მიხედვით, საქმე ეხება არა შეჭრას, არამედ კეთილსინდისიერების პრინციპიდან გამომდინარე *pacta sunt servanda*-ს იმპენეტურ შემოსაზღვრას; იხ. ამასთან დაკავშირებით Ulmer, AcP 174 (1974), 167, 184; Medicus, FS Werner Flume Bd. I (1978), 629, 631 f.; Ulmer,

ხელშეკრულებით განპირობებულ ბოჭვაში, ანუ *pacta sunt servanda*-ს⁶ პრინციპში. ეს ხდება, უპირველეს ყოვლისა, ექვივალენტობის მნიშვნელოვანი დარღვევისას, როცა ხელშეკრულების სტრუქტურას, გამონაკლისის სახით⁷, თითქმის მთლიანად აქვს დაკარგული წონასწორობა.⁸ ის ფორმალურ სახელშეკრულებო ბოჭვასთან შედარებით სახელშეკრულებო სამართლიანობას ანიჭებს უპირატესობას.⁹ ერთი მხარის მისადაგების ინტერესი¹⁰ წინ იწევს მეორე მხარის ინტერესთან შედარებით, რომელიც ხელშეკრულების უცვლელად ძალაში დატოვებას უკავშირდება.¹¹ გარიგების საფუძველი ორ შემთხვევაში შეიძლება იყოს რელევანტური, იმის მიხედვით, ობიექტურ თუ სუბიექტურ საფუძველს ეხება საქმე. გერმანიაში ამ შეხედულების განვითარება უკავშირდება პაულ ორტმანის სახელს.¹² ამოსავალ წერტილს წარმოადგენს გერმანიის სამოქა-

ლაქო კოდექსში დაფიქსირებული დანაწესი გარიგების სუბიექტური საფუძველის არარსებობასთან დაკავშირებით (II), რომელიც, ზოგადად, გარიგების საფუძველის მოშლის ინსტიტუტისთვის არქექტიპული იყო¹³ და პოლონურ (III) და ქართულ (IV) სამართალში მოქმედი რეგულაციების გარდა, საინტერესოა ამ განზომილების PECL-ისა და DCFR-ის ევროპული კერძო სამართლის ფარგლებში (V) განხილვა.¹⁴

II. გარიგების სუბიექტური საფუძველის არარსებობა გერმანულ სამართალში

1. გარიგების სუბიექტური საფუძველის არარსებობის საკანონმდებლო მოწესრიგება

გერმანიაში გარიგების სუბიექტური საფუძველის არარსებობის კოდიფიცირება პირველად 2002 წლის პირველ იანვარს მოხდა ვალდებულებითი სამართლის რეფორმის ფარგლებში. ის გაიწერა გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის (გსკ-ის) 313 II პარაგრაფში: „გარიგების საფუძველის ცვლილებას უთანაბრდება, როდესაც არსებითი წარმოდგენები, რომლებიც ხელშეკრულებას დაედო საფუძველად, არასწორი აღმოჩნდება.“ შესაბამისად, სამართლებრივი საფუძველის მხრივ, ის უთითებს გსკ-ის 313 I

Prütting/Wegen/Weinreich-BGB5, (2010) § 313 Rn. 2; Kohler, 50 Jahre BGH – FG aus der Wissenschaft, Bd. I (2000), 295, 299.

⁵ იხ. Brunner, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles (London 2009), 394.

⁶ BGH NJW 1958, 1772; BGH NJW 1976, 565, 566; BGH NJW 1977, 2262 f.; Norbert Horn, in: Bundesminister der Justiz (Hrsg.), Gutachten und Vorschläge zur Überarbeitung des Schuldrechts, Bd. I (1981), 551, 578, 630.

⁷ იხ. Begründung der Fraktionen von SPD und Bündnis 90/Die Grünen zum Entwurf eines Gesetzes zur Erneuerung des Schuldrechts, BT-Drucks. 14/6040, 174, 176; BGHZ 82, 227, 233; Hau, Vertragsanpassung und Anpassungsvertrag (Tübingen 2003) S. 250; Heinrichs, FS Andreas Heldrich (2005), 183, 190; Unberath, in: BeckOK 13. Aufl. 2009, § 313 Rn. 2.

⁸ Krebs, in: Anwaltkommentar-BGB, Bd. II/1 (2005), § 313 Rn. 2; Pfeiffer, in: jurisPKBGB4, § 313 Rn. 41.

⁹ Krebs (სქ. 8), § 313 Rn. 2.

¹⁰ მის საპროცესო განხორციელებასთან დაკავშირებით Wieser, JZ 2004, 654; Bayreuther, Die Durchsetzung des Anspruchs auf Vertragsanpassung beim Wegfall der Geschäftsgrundlage (Baden-Baden 2004).

¹¹ Unberath (სქ. 7), § 313 Rn. 1.

¹² ძირითადად Oertmann, Die Geschäftsgrundlage (Leipzig 1921).

¹³ Rosler, ERPL 2007, 483, 486; იგივე, in: Basedow/Hopt/Zimmermann (Hrsg.), Handwörterbuch des Europäischen Privatrechts (Tübingen 2009), 710, 711; Ancel/Fauvarque-Cosson/Wintgen, Rev. contrats 2006, 897, 902 f.

¹⁴ ღირებულებათა ფენომენის, როგორც ხელშეკრულების საფუძველის მოშლის ან დარღვევის გერმანული მოწესრიგების შედარებითსამართლებრივი მიმოხილვა იხ. Ranieri, Europäisches Obligationenrecht, 3. Aufl., Wien 2009, 815-850; გერმანული, პოლონური და ინგლისური სამართლის, როგორც ევროპული სახელშეკრულებო სამართლის საფუძველის, შედარებითსამართლებრივ მიმოხილვასთან დაკავშირებით იხ. Besiekierska, Leistungserschwerungen infolge veränderter Umstände (Frankfurt a.M. 2008).

პარაგრაფზე, რომელშიც მოწესრიგებულია გარიგების ობიექტური საფუძვლის მოშლა.

ისტორიულად, გარიგების ობიექტური საფუძველი ეფუძნება *clausula rebus sic stantibus*-ის შესახებ *ius commune*-ს მოძღვრებას, სუბიექტური საფუძველი კი ვინდშიიდის მოძღვრებას წინაპირობის შესახებ¹⁵. გარიგების საფუძვლის შესახებ ამ თეორიებმა განვითარება პოვა მე-20 საუკუნის 20-იან წლებში, უპირველეს ყოვლისა, ორტმანის¹⁶ ფორმულირებისა და ასევე მათი სასამართლო პრაქტიკის მიერ აღიარების შედეგად. ამის მიზანს წარმოადგენდა, ერთი მხრივ, პირველი მსოფლიო ომის შედეგების დაძლევა და, მეორე მხრივ, სამართლებრივი¹⁷ ბრძოლა 1923 წლის დიდ ინფლაციასთან.¹⁸ 1923 წლიდან ის ითვლება სამოსამართლო სამართლის განუყოფელ ნაწილად.¹⁹ ეს სამართლებრივი ინსტიტუტი ათწლეულების²⁰ განმავლობაში მოწმდებოდა და ისინჯებოდა,²¹ საბოლოოდ კი საყოველთაო მონაპოვრად²² გადაიქცა და - ყველაზე გვიან, მეორე მსო-

ფლიო ომის შემდეგ²³ მიღწეული საერთო კონსენსუსის შედეგად - უკვე ჩვეულებითსამართლებრივი ხასიათის მიიღო.²⁴ გსკ-ის 313-ე პარაგრაფის მიზანია ამ ინსტიტუტის კონცეფციისა და სასამართლო პრაქტიკის მიერ განვითარებული სახით კოდიფიცირება. მანამდე აღიარებული და მყარად დამკვიდრებული პრინციპები *expressis verbis* გაიწერა კანონის ტექსტში.²⁵ კანონმდებლის მიერ მოხდა დეტალების შესახებ მანამდე არსებული²⁶ აზრთა სხვადასხვაობის გადანეწყება.²⁷ კოდიფიცირების შედეგად გაიზარდა და გაძლიერდა ინსტიტუტის მნიშვნელობა.²⁸ არც ისაა გამორიცხული, რომ კანონმდებელი ამ ინსტიტუტს იმ მიზნით აწესრიგებს გსკ-ის 313-ე პარაგრაფში, რომ თვალსაჩინო, შავით თეთრზე დაწერილმა ნორმამ უკეთესად შეძლოს ევროპული სამართლის განვითარებაზე გავლენის მოხდენა.²⁹

2. გარიგების საფუძვლის ცნება

გარიგების საფუძველი გულისხმობს, რომ ხელშეკრულების დადებისას მხარეთა ნება ეფუძნება ერთი მხარის წარმოდგენებს, რომლებიც ცნობილი იყო მეორე მხა-

¹⁵ Windscheid, Die Lehre des römischen Rechts von der Voraussetzung (Düsseldorf 1850); იგივე, AcP 78 (1862), 161. ეს მოძღვრება დამარცხებულ იქნა ლენელის მიერ. იხ. Lenel, AcP 74 (1889), 213; იგივე, AcP 79 (1892), 49.

¹⁶ Oertmann (სქ. 12).

¹⁷ შედარებითსამართლებრივ ჭრილში იხ. Zimmermann/Verse, in: Zimmermann/Whittaker (Hrsg.), Good Faith in European Contract Law (Cambridge 2000), 557; Renner, Inflation and the Enforcement of Contracts (Cheltenham 1999).

¹⁸ RGZ 103, 328, 332; RGZ 106, 422, 424; RGZ 108, 19, 21; RGZ 107, 78, 87; RGZ 111, 156, 157.

¹⁹ იხ. Unberath (სქ. 7), § 313 Rn. 2; Paschke, FG Rolf Herber zum 80. Geburtstag (2010), 29, 36.

²⁰ განვითარების მიმოხილვისთვის იხ. Heinrichs (სქ. 7), 183-186.

²¹ იხ. Die Begründung der Fraktionen von SPD und Bündnis 90/Die Grünen zum Entwurf eines Gesetzes zur Erneuerung des Schuldrechts, BTDrucks. 14/6040, 175.

²² Hohloch, in: Erman-BGB, 12. Aufl. 2008, § 313 Rn. 8.

²³ Meyer-Pritzl, in: Historisch-Kritischer Kommentar zum BGB, Bd. II/2 (2007), §§ 313-314 Rn. 40.

²⁴ იხ. Fehre, Unmöglichkeit und Unzumutbarkeit der Leistung (Berlin 2005), 33.

²⁵ იხ. BAG AP Nr. 15 zu § 119 BGB; BAG NJW 2005, 1741; BAG NJW 2005, 2732; Rosler, JuS 2004, 1058.

²⁶ იხ. 56 მიდგომის დასახელება წინასიტყვაობაში Chiotellis, Rechtsfolgenbestimmung bei Geschäftsgrundlagenstörung in Schuldverträgen (München 1981).

²⁷ Meyer-Pritzl (სქ. 23), §§ 313-314 Rn. 40.

²⁸ Felix Hey, in: Beiträge zu Ehren von Claus-Wilhelm Canaris (2002), 21, 23; Angermeir, Geschäftsgrundlagenstörungen im deutschen und französischen Recht (Heidelberg 2004), 127; Feldhahn, NJW 2005, 3381.

²⁹ Pfeiffer, in: Remien (Hrsg.), Schuldrechtsmodernisierung und Europäisches Vertragsrecht (Würzburg 2008), 133.

რისთვის და გაპროტესტების გარეშე იქნა მიღებული, ან ორივე მხარის ერთობლივ წარმოდგენებს გარკვეული გარემოებების არსებობის ან მომავალში წარმოშობის შესახებ.³⁰ სამოსამართლეო სამართლით განვითარებული ეს განმარტება - გსკ-ის 313-ე პარაგრაფის წარმოშობიდან გამომდინარე³¹ - ვალდებულებითი სამართლის რეფორმის შემდეგაც ძალაში რჩება.³² ის, რომ ამ განმარტების გაწერა სიტყვა-სიტყვით არ მომხდარა პარაგრაფის შემადგენლობაში, არაფერს ცვლის.³³ ეს ნორმა წარმოადგენს სწორედ გერმანიის ფედერალური სასამართლო პრაქტიკის ერთგვარ შეჯამებას, რომელიც მის შინაარსობრივ ბირთვს უცვლელად ტოვებს ძალაში.³⁴

3. გარიგების სუბიექტური საფუძვლის ფარგლები: მხარეთა ერთობლივი არასწორი წარმოდგენები, რომლებიც არსებით ხასიათს ატარებს

გარიგების სუბიექტური საფუძველი, მხარეთა წარმოდგენების საპირისპიროდ, უპირველეს ყოვლისა³⁵, არ გვაქვს სახეზე მაშინ, როდესაც მხარეებს ორმხრივი შეცდომა მოსდით.³⁶ ამით უზრუნველყოფი-

ლია რისკის თანაზომიერი განაწილება და ის, რომ, თუ რომელი მხარე გამოიყენებს შეცდომის უფლებას, შემთხვევითობაზე არ იყოს დამოკიდებული, იმისდა მიხედვით, თუ რომელი უფრო ადრე შეიტყობს შეცდომის შესახებ. მოტივში შეცდომის რისკი შემცდარ პირს ცალმხრივად მხოლოდ მაშინ ეკისრება, თუ ეს შეცდომა ცალმხრივია, ხოლო თუ აქვს შეცდომის უფლება, ვალდებულია, მეორე მხარეს აუნაზღაუროს ამით მიყენებული ზიანი.³⁷ ამის საპირისპიროდ, როდესაც ორივე მხარე ცდება ერთსა და იმავე გარემოებასთან დაკავშირებით, უსამართლო იქნებოდა, ერთი მხარის ნდობა დაცული ყოფილიყო მეორის ხარჯზე. ნდობის დაცვას ვერ მოითხოვს პირი, რომელიც იმავე პუნქტთან დაკავშირებით ცდება, რაშიც მეორეც შეცდა.³⁸ შეცდომის შედეგებით გაუმართლებლად ისარგებლებდა ის მხარე, რომელიც ბოლოსკენ მოიტოვებდა ამ უფლებას.³⁹ შედეგად, შეცდომის გაცხადებისგან მხარეები შეიკავებდნენ თავს, რადგანაც ვინც (პირველი) განაცხადებდა, წარმოეშობოდა ვალდებულება გსკ-ის 122 I-II პარაგრაფიდან, გარდა იმ შემთხვევისა, თუ მოხდებოდა 122-ე პარაგრაფის ტელეოლოგიური რედუქცია.⁴⁰ ის, რომ გსკ-ის 122-ე პარაგრაფი აქ

³⁰ იხ. RGZ 103, 328, 332; BGHZ 25, 390, 392; BGHZ 128, 230, 236; BGHZ 133, 281, 293.

³¹ იხ. ზემოთ, II 1.

³² BGHZ 163, 42; BGH BB 2006, 911; BGH NJW-RR 2006, 1037, 1038; *Unberath* (სქ. 7), § 313 Rn. 4.

³³ Begründung der Fraktionen von SPD und Bündnis 90/Die Grünen zum Entwurf eines Gesetzes zur Erneuerung des Schuldrechts, BT-Drucks. 14/6040, 176; *Meyer-Pritzl* (სქ. 23), §§ 313-314 Rn. 49; *Pfeiffer* (სქ. 8), § 313 Rn. 29; *Hohloch* (სქ. 22), § 313 Rn. 5.

³⁴ Abschlußbericht der Kommission zur Überarbeitung des Schuldrechts (1992), 150; *Heinrichs* (სქ. 7), 183, 188; ასევე *Eidenmüller*, JURA 2001, 824, 831; *Paschke* (სქ. 19), 29, 36.

³⁵ შდრ. *Roth*, in: Münchener Kommentar zum BGB, 5. Aufl. 2006, § 313 Rn. 223.

³⁶ იხ. BGHZ 25, 390, 392; BGH MDR 1960, 580 f.; BGH NJW 1972, 153; BGH NJW 1976, 566; OLG Hamm NJW-RR 2006, 530; *Oertmann*, AcP 117 (1919), 275, 307 f.; *Larenz*, Geschäftsgrundlage und

Vertragserfüllung, 3. Aufl., München 1963, 30, 51 et passim; *Kohler/Fritzsche*, JuS 1990, 16, 20; *Mankowski*, Beseitigungsrechte (Tübingen 2003), 190, 558; *Kramer*, in: : Münchener Kommentar zum BGB, 5. Aufl. 2006, § 119 Rn. 117; *Hotz*, Japanische, deutsche und schweizerische Irrtumsregelungen (Tübingen 2006), 108 f.; *Rosler*, ERPL 2007, 483, 490; *Hohloch* (სქ. 22), § 313 Rn. 31; *Pfeiffer* (სქ. 8), § 313 Rn. 37; *Unberath* (სქ. 7), § 313 Rn. 68.

³⁷ *Rosler*, JA 2001, 215, 216.

³⁸ იხ. *Manigk*, JW 1927, 3001.

³⁹ იხ. *v. Tuhr*, JW 1923, 824, 825.

⁴⁰ იხ. *Kramer* (სქ. 36), § 119 Rn. 117; *Rosler*, JuS 2005, 120, 122; *Roth* (სქ. 35), § 313 Rn. 138, 224; *Unberath* (სქ. 7), § 313 Rn. 69; RGZ 105, 406; *Giesen*, JR 1971, 403, 404; *Flume*, Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts, Bd. II, 4. Aufl., Berlin 1992,

არ გამოიყენება, აღიარებულია.⁴¹ შეცილებების უფლების გამოყენებისგან თავის შეკავების შედეგი შეიძლება ყოფილიყო შეცილების ვადის გასვლა და ისეთი ხელშეკრულების ძალაში დატოვება, რომელიც ეკონომიკურად ორივე მხარისთვის აზროვნებულია.⁴² არსებითად, გსკ-ის 313-ე პარაგრაფის მეორე ნაწილი არის შეცდომასთან დაკავშირებული *lex specialis* და წარმოდგენს შეცდომის სამართლის ნაწილს.⁴³

იმის დასადგენად, თუ რა სახის წარმოდგენებია გადამწყვეტი, საჭიროა შეცდომის შესაბამისი კატეგორიების განხილვა,⁴⁴ ამასთან, გსკ-ის 313-ე II პარაგრაფით მოტივში ერთობლივი შეცდომაც კი მოცემულია.⁴⁵ ღირებულების განმსაზღვრელი თვისების ცალმხრივი არასწორი შეფასება მოექცეოდა გსკ-ის 119 II პარაგრაფში. შედეგად, ასეთი ორმხრივი არასწორი შეფასება შეიძლება განეკუთვნებოდეს 313 II პარაგრაფის გამოყენების სფეროს.⁴⁶ ამის წინაპირობაა, რომ შესაბამისი მოლოდინი არ ექცეოდეს ერთ-ერთი მხარის რისკის სფეროში.⁴⁷ ამის საპირისპიროდ, არ მოითხოვება, რომ შეცდომა შეეხებოდეს სამომავლო, ე. ი. ხელშეკრულების დადების შემდეგ განვითარებას. არამედ მხარეთა გაცუდებული მოლოდინები შესაძლოა პირდაპირ

არსებით გარემოებებსაც უკავშირდებოდეს, რომელთა არსებობასაც ისინი არასწორად აფასებდნენ ხელშეკრულების დადებისას.⁴⁸ აუცილებელია არასწორი წარმოდგენების ერთობლიობა⁴⁹, მაგრამ ცალკე აღებული, ეს არასაკმარისი წინაპირობაა.⁵⁰ ასევე აუცილებელია მიმართება ძირეულ პუნქტებთან, რომელთა არსებობა ან არარსებობა გავლენას ახდენს ტრანზაქციის მთლიან არქიტექტურაზე. სუბიექტურად, წარმოდგენები მაშინაა არსებითი, როდესაც ისინი ეფუძნება პირის აღქმას და მხარეები მას ხელშეკრულების საფუძვლად მოიაზრებენ.⁵¹ მხოლოდ ცალმხრივი არასწორი წარმოდგენა, რომელსაც მეორე მხარე არ ითვალისწინებს, არ ხდება ხელშეკრულების საფუძველი.⁵²

გსკ-ის 313-ე II პარაგრაფის შემთხვევაში, როგორც წესი, საქმე ეხება არაზუსტად შეთანხმებულ კონტინგენტებს და სამართლებრივი მისადაგების გზით ხელშეკრულების შევსებას.⁵³ ერთობლივი არასწორი წარმოდგენებისას ნდობის საწინააღმდეგო იქნებოდა ერთ-ერთი მხარის ხელშეკრულებით შებოჭვა და ამგვარად მთლიანი რისკის მასზე დაკისრება.⁵⁴ არ არსებობს გარიგების უცვლელად გაგრძელების დაცვის

503 (§ 26, 4 b); Hotz (სქ. 36), 108 f.; Schwarze, Das Recht der Leistungsstörungen (Berlin 2008), § 6 Rn. 14.

⁴¹ იხ. Wieacker, FS Walter Wilburg zum 60. Geburtstag (1965), 229, 246.

⁴² Mankowski (სქ. 36), 191.

⁴³ Rosler, JuS 2005, 120, 122; Kramer (სქ. 36), § 119 Rn. 117.

⁴⁴ Stotter, AcP 166 (1966), 149, 166; იგივე, JZ 1967, 147, 150.

⁴⁵ იხ. BGH NJW 2002, 292; Rosler, ZGS 2003, 383, 386; იგივე JuS 2005, 120, 122; Pfeiffer (სქ. 29), 133, 142; Gruneberg, in: Palandt-BGB70 (2011), § 313 Rn. 38.

⁴⁶ Unberath (სქ. 7), § 313 Rn. 69; Roth (სქ. 35), § 313 Rn. 224.

⁴⁷ Unberath (სქ. 7), § 313 Rn. 80; BGH NJW 1983, 1490; BGH WM 1983, 499; BGH WM 1987, 1481.

⁴⁸ მაგალითისთვის იხ. BGH NJW 1976, 565, 566; BGH NJW 1987, 892; BGH NJW 1993, 1641, 1642; BGH NVwZ 1999, 329; OLG Oldenburg NJW-RR 1996, 668; OLG Celle NJW-RR 2004, 319.

⁴⁹ Angermeir (სქ. 28), 132.

⁵⁰ Schwarze (სქ. 40), § 6 Rn. 13.

⁵¹ Angermeir (სქ. 28), 130.

⁵² Rosler, ZGS 2003, 383, 386. შდრ. Begründung der Fraktionen von SPD und Bündnis 90/Die Grünen zum Entwurf eines Gesetzes zur Erneuerung des Schuldrechts, BT-Drucks. 14/6040, 176.

⁵³ იხ. Schafer/Ott, Lehrbuch der ökonomischen Analyse des Zivilrechts⁴ (Berlin 2005), 436 f.; Mankowski, WuB IV A. § 138 BGB 2.96, 480, 481.

⁵⁴ იხ. Wieacker (სქ. 41), 229, 246; Stotter, NJW 1971, 2281, 2284.

ლირსი ინტერესი.⁵⁵ გარიგების საფუძვლის მოშლასთან დაკავშირებული ინსტიტუტი კი იძლევა შესაბამის ღირებულებებთან მისადაგების ან სულაც ისეთი ხელშეკრულების შეწყვეტის შესაძლებლობას, რომელმაც დაკარგა ეფექტიანობა.⁵⁶

წარმოდგენებში გსკ-ის 313-ე პარაგრაფის გაგებით მხოლოდ⁵⁷ აქტიურად მოაზრებულ გარემოებებს გულისხმობს.⁵⁸ წარმოდგენები მაშინ ხდება არასწორი, როდესაც ისინი ხელშეკრულების დადების შემდეგ რეალურ გარემოებებს აღარ შეესაბამება.⁵⁹

4. გამიჯვნა გარიგების ობიექტური საფუძვლის მოშლასა და სუბიექტურის არარსებობას შორის

გამიჯვნა გარიგების ობიექტური საფუძვლის მოშლასა და სუბიექტურის არარსებობას შორის გსკ-ის 313-ე პარაგრაფში, უპირველეს ყოვლისა⁶⁰, ეფუძნება დროით მომენტს, თუ როდის წარმოიშვა შესაბამისი პირობები: თუ ისინი იცვლება ხელშეკრულების დადების შემდეგ, საქმე ეხება „გარიგების ობიექტური საფუძვლის შემდგომ დარღვევას“ და მოქმედებს გსკ-ის 313 I პარაგრაფი. თუ ეს პირობები ობიექტურად უკვე სახეზეა ხელშეკრულების დადებისას, მაგრამ მხარეები მხოლოდ ხელშეკრულების დადების შემდეგ იგებენ ამის შესახებ, საქმე ეხება „გარიგების სუ-

ბიექტური საფუძვლის თავდაპირველ დარღვევას“ და მოქმედებს გსკ-ის 313 II პარაგრაფი.⁶¹ ეს ნორმა მიზანმიმართულად აწესრიგებს გარიგების სუბიექტური საფუძვლის საწყის არარსებობას.⁶² იგი აშკარად ეხება მხოლოდ სუბიექტურ შემადგენლობას, კერძოდ, ობიექტურად არსებული მოცემულობის არასწორად შეფასებას⁶³ ან ასეთი მოცემულობის შესახებ არსებული ცნობიერი წარმოდგენის ნაკლს.⁶⁴ წარმოდგენები, ცნებების დონეზე კი, მიემართება პირის სუბიექტურ აღქმას.⁶⁵ გარკვეული სუბიექტური წარმოდგენის სიმცდარე იკავებს გარემოების მნიშვნელოვანი ცვლილების ადგილს.⁶⁶

5. გამიჯვნა ნაკლიდან წარმოშობილი პასუხისმგებლობისგან

რამდენადაც ცალკეული ხელშეკრულების ტიპების, უმეტესწილად, ნასყიდობის, შემთხვევაში გამოიყენება ნაკლიდან წარმოშობილი პასუხისმგებლობის სპეციალური სამართლებრივი რეჟიმები, ასეთ დროს გარიგების საფუძვლის ცვლილების ინსტიტუტი უკან იხევს.⁶⁷ ამის ნაცვლად, ნაკლიდან წარმოშობილი პასუხისმგებლობის ნორმები განსაზღვრავენ ექვივალენტობის ინტერესის შესაბამის შეფასებასა

⁵⁵ *Kramer*, Der Irrtum beim Vertragsschluss (Zürich 1998), Rn. 41; BGH LM H. 9/1993 § 242 (Bb) BGB Nr. 142; *Pfeiffer* (სქ. 8), § 313 Rn. 8.

⁵⁶ *Unberath* (სქ. 7), § 313 Rn. 69.

⁵⁷ იმ გარემოებების გავრცელებასთან დაკავშირებით, რომლებიც მხარეებისთვის თავისთავად ცხადი იყო იხ. დამატებით BGHZ 133, 281, 293.

⁵⁸ *Angermeir* (სქ. 28), 128; *Larenz*, Schuldrecht Bd. I, 14. Aufl., München 1986, 322 (§ 12 II); *Kohler* (სქ. 4), 295, 298.

⁵⁹ *Angermeir* (სქ. 28), 129.

⁶⁰ შდრ. *Rosler*, JuS 2005, 120, 122; *Riesenhuber/Domrose*, JuS 2006, 208, 209.

⁶¹ იხ. *Riesenhuber/Domrose* (სქ. 60), 208, 209, 211; *Hohloch* (სქ. 22), § 313 Rn. 1; *Pfeiffer* (სქ. 8), § 313 Rn. 36; *Gruneberg* (სქ. 45), § 313 Rn. 6.

⁶² Begründung der Fraktionen von SPD und Bündnis 90/Die Grünen zum Entwurf eines Gesetzes zur Erneuerung des Schuldrechts, BT-Drucks. 14/6040, 176; *Riesenhuber/Domrose* (სქ. 60), 208, 211; *Gruneberg* (სქ. 45), § 313 Rn. 38.

⁶³ *Roth* (სქ. 35), § 313 Rn. 4.

⁶⁴ *Rosler*, ERPL 2007, 483, 497 f.

⁶⁵ *Angermeir* (სქ. 28), 132.

⁶⁶ *Pfeiffer* (სქ. 8), § 313 Rn. 25.

⁶⁷ BGHZ 60, 319, 321; BGHZ 98, 100, 103; BGH NJW 1992, 1384, 1385; BGH WM 2003, 1964; BGH NZM 2008, 462; *Pfeiffer* (სქ. 8), § 313 Rn. 20; *Unberath* (სქ. 7), § 313 Rn. 21; *Reinicke/Tiedtke*, Kaufrecht, 8. Aufl., Köln 2009, Rn. 819; *Gruneberg* (სქ. 45), § 313 Rn. 12.

და დაცვას. ეს ნორმები ითვალისწინებენ ნაკლიდან წარმომდგარი პასუხისმგებლობისთვის რისკების განაწილების სპეციალურ და უპირატესად გამოსაყენებელ წესს. ეს ვრცელდება, უპირველეს ყოვლისა, დღევანდელი გსკ-ის 276 I 1 პარაგრაფიდან გამომდინარე, (შესრულების საგნის) შოვნის რისკებზეც.⁶⁸ თუმცა, ეს მხოლოდ იმდენად მოქმედებს, რამდენადაც ამას ითვალისწინებს ნაკლიდან წარმოშობილი პასუხისმგებლობის ნორმები. იმ რისკებზე, რომლებიც არ არის მოცული ამ ნორმებით, არც რისკების განაწილება არ ვრცელდება.

6. მოვალის მიერ გასაწევი დანახარჯების არასწორად გამოთვლის გამიჯვნა რისკების გადანაწილებისაგან

თუ ერთ-ერთი მხარე საკუთარ ხარჯებს ძალიან მცირე მოცულობით ანგარიშობს, ეს, როგორც წესი, ექცევა მის რისკის სფეროში და მას არ შეუძლია მიუთითოს გარიგების საფუძვლის არარსებობაზე.⁶⁹ მაშინაც კი, როდესაც კრედიტორისთვის ცნობილია, რომ მოვალე თავიდანვე არასწორად ანგარიშობს ხარჯებს, ეს მოვალეს აწვება ტვირთად.⁷⁰

7. შიდასახელშეკრულებო ექვივალენტობა

გარიგების საფუძვლის დარღვევა შეიძლება ასევე მაშინ იყოს სახეზე, როდესაც ის ელემენტი, რომელიც წარმოადგენს სუბიექტურ ექვივალენტობას, სახელშეკრულებო შესრულების ურთიერთობის მიღმაა.⁷¹ ამ შემთხვევაში მით უფრო მეტად უნდა მოხდეს სახელშეკრულებო ექვივალენტობის მოლოდინის დაცვა.

8. რისკების მიკუთვნება ერთი მხარისთვის?

გარიგების საფუძველს არ ეხება საქმე, როდესაც რისკი, რომელიც განხორციელდა, კანონის ან ხელშეკრულების ერთ-ერთ მხარეს მიეკუთვნება.⁷² მას აქვს რეგულატორული ვაკუუმის შემავსებელი ფუნქცია,⁷³ ე.წ. ღია დათქმის ფუნქცია (Auffangfunktion).⁷⁴ ერთი მხარის მოტივის გაცუდება განეკუთვნება მხოლოდ მისი რისკის სფეროს და მისი საკუთარ თავზე აღება მაშინაც უნდა მოხდეს, როდესაც ორივე მხარეს არასწორი წარმოდგენები ჰქონდათ.⁷⁵ ასე მაგალითად, კომერციული ფართის დამქირავებლის მოლოდინი, რომ ეს ქირავნობის საგანი გამოიყენოს გარკვეული ფორმით და ამით მიიღოს მოგება, მხოლოდ დამქირავებლის რისკის სფეროს მიეკუთვნება.⁷⁶ უმეტესწილად სწორედ ეს მოხდა სავაჭრო ცენტრის დამქირავებლების შემთხვევაში.⁷⁷ აქ საქმე ეხებოდა მოგებასთან დაკავშირებულ მოლოდინებს.⁷⁸ გადამწყვეტი იყო სამეწარმეო გამოყენებისა და რენტაბელურობის რისკის მიკუთვნება ახლიდან დაფუძნებისა და თავიდან გახსნისას.⁷⁹ ამისგან განსხვავებით, კონკრეტულ შემთხვევაში საქმე ეხება მოლოდინებს სა-

⁶⁸ BGH DB 1971, 1862; Canaris, FS Wolfgang Wiegand (2005), 179.

⁶⁹ Roth (სქ. 35), § 313 Rn. 229.

⁷⁰ Schwarze (სქ. 40), § 6 Rn. 23.

⁷¹ იხ. Roth (სქ. 35), § 313 BGB Rn. 231.

⁷² იხ. BGH NJW 1970, 1313; BGH NJW 1976, 565; BGH MDR 1978, 132; BGHZ 161, 90; BGH NJW 2004, 58; BGH NJW 2006, 899, 901; BGH NJW 2006, 2771; OLG München ZMR 1997, 528; OLG Rostock MDR 1999, 477.

⁷³ იხ. BGH ZIP 1997, 2191; BGH MDR 1998, 1472; OLG Hamm WM 1998, 2236; OLG Hamm VersR 1999, 127; Hohloch (სქ. 22), § 313 Rn. 19.

⁷⁴ Pfeiffer (სქ. 8), § 313 Rn. 22.

⁷⁵ Roth (სქ. 35), § 313 Rn. 250.

⁷⁶ OLG Düsseldorf BB 1994, 1456; OLG Celle MDR 1999, 799.

⁷⁷ BGH ZIP 2000, 887, 890; BGH ZIP 2000, 1530, 1531 f.

⁷⁸ BGH ZIP 2000, 887, 890; BGH ZIP 2000, 1530, 1531 f.; BGH NJW 1981, 2405; BGH NJW 2006, 899, 901; Gruneberg (სქ. 45), § 313 Rn. 36.

⁷⁹ Rosler, JuS 2005, 27, 28.

რგებლობასთან დაკავშირებით. უზრუნველყოფის დანახარჯები და მოწყობის დრო გავლენას ახდენს ნასყიდობის ობიექტით სარგებლობაზე. არა მხოლოდ მყიდველის მოტივაცია არ მართლდება, არამედ მცირდება ობიექტით სარგებლობის შესაძლებლობა. საქმე არ ეხება გამოყენების მიზანს, არამედ ობიექტის გამოყენებადობის გაუარესებას. უძრავი ნივთის საბაზრო ღირებულება, რომელიც ძირითადად გამოითვლება ამ ნივთის გამოყენების შესაძლებლობისა და მიხედვით, შეიძლება იყოს არგუმენტი ხელშეკრულების საფუძვლად არსებული გარემოების დარღვევის დასასაბუთებლად.⁸⁰

9. ერთ-ერთი მხარისთვის შეუცვლელი ხელშეკრულებით ბოჭვის დავალდებულების დაუშვებლობა

გსკ-ის 313 II პარაგრაფის წინაპირობა არასწორი წარმოდგენისა და გარიგების საფუძვლის ცვლილების ერთმანეთთან გათანაბრებითა და გსკ-ის 313 I პარაგრაფზე გადამისამართებით ასევე არის ის, რომ ხელშეკრულების (სულ მცირე) ერთ-ერთ მხარეს არ უნდა მოეთხოვებოდეს შეუცვლელი ხელშეკრულებით ბოჭვა.⁸¹ რისკის კანონისმიერი და სახელშეკრულებო გადანაწილება არ ეხება იმას, რომ მყიდველმა მოახდინოს სარგებლობის რისკის საკუთარ თავზე აღება. ამ რისკს არც ნაკლიდან წარმოშობილი პასუხისმგებლობის წესები არ ფარავენ. შეუცვლელი ხელშეკრულებით ბოჭვა მაშინ აღარაა მოსალოდნელი, როდესაც არსებობს დაუშვებელი, სამართლისა და

სამართლიანობის საწინააღმდეგო შედეგის დადგომის საფრთხე.⁸²

ხელშეკრულების შეცვლა და მისადაგება არის ერთგვარი „ნულოვანი სხვაობის თამაში“, რომელიც ტვირთად აწვება ერთ მხარეს. მას მხოლოდ მაშინ შეიძლება მიეკუთვნოს რეალიზებული რისკი, თუ ის უმეტესწილად მისი გავლენის სფეროში იყო.⁸³ მაგალითად, შეეძლო თუ არა მხარეს, რომელსაც ხელთ ჰქონდა ხელშეკრულების ობიექტი ხელშეკრულების დადებამდე, ამ ობიექტის დროითი და საგნობრივი შეზღუდვების გარეშე გამოკვლევა. აბსტრაქტულად გათვალისწინებადი რისკებისთვის უნდა არსებობდეს ხელჩასაჭიდი წერტილი.⁸⁴

III. გარიგების სუბიექტური საფუძვლის არარსებობა პოლონურ სამართალში

1. *Rebus sic stantibus*-ის დათქმის ასახვა კანონმდებლობაში

Rebus sic stantibus დათქმა პოლონურ სამართალში უკვე ომებს შორის პერიოდში იყო ცნობილი⁸⁵ და 1933 წლის ვალდებულებითი სამართლის კოდექსის⁸⁶ 269-ე მუ-

⁸⁰ BGH NJW 1972, 152, 153; Angermeir (სქ. 28), 129; Gruneberg (სქ. 45), § 313 Rn. 39.

⁸¹ Angermeir (სქ. 28), 133; Roth (სქ. 35), § 313 Rn. 10.

⁸² იხ. BGH NJW 1979, 565, 566; BGHZ 84, 1, 9; BGHZ 133, 281, 295.

⁸³ Angermeir (სქ. 28), 139.

⁸⁴ ამ კრიტერიუმთან დაკავშირებით იხ. Angermeir (სქ. 28), 139.

⁸⁵ ამდროინდელ წყაროებთან დაკავშირებით იხ. Przybyłowski (სქ. 2), 1; იგივე, PPIA 1/1926, 5; იგივე, ZOR Nr. 2/1929, 169; როგორც ძველი, ისე თანამედროვე სამართლებრივი მდგომარეობის შესახებ პოლონურ წყაროებთან დაკავშირებით ამომწურავი მოსაზრებებისთვის იხ. Brzozowski, in: Radwański, System Prawa Prywatnego, Bd. VI: Olejniczak, Prawo zobowiązań – część ogólna (Warschau 2009) 936; იგივე, in: Pietrzykowski, Kodeks cywilny komentarz, Duże Komentarze Becka, Bd. 1 (Warschau 2008) Art. 357¹ Rn. 14.

⁸⁶ პოლონეთის რესპუბლიკის პრეზიდენტის განკარგულება, 27.10.1933, Dz. U. 1933 Nr. 82 Pos. 598.

ხლში⁸⁷ იყო მოწესრიგებული.⁸⁸ მის კოდიფიცირებამდე, რასაც იურისტთა უმეტესობა მიესაღებოდა,⁸⁹ სამოქალაქო სამართლებრივი „საავარიო მუხრუჭის“ გამოყენების მიზნით იშველებდნენ გენერალური დათქმის ფართო განმარტებას, სხვა სამართლებრივ ინსტიტუტებსა და სპეციალურ კანონებს.⁹⁰ სამეცნიერო დისკუსიაზე, თავის მხრივ, გავლენა მოახდინა ასევე გერმანულმა სამართლებრივმა მოძღვრებამ.⁹¹ მაშინ პოლონეთის ვალდებულებითი სამართლის კოდექსში *rebus sic stantibus* დათქმის შემოტანა - შედარებით სამართლებრივ კონტექსტშიც - იყო ნოვაცია და განი-

ხილებოდა არა *pacta sunt servanda*-ს პრინციპის შესუსტებად, არამედ მისი საზღვრების მკაფიო დადგენად და ამით სამართლებრივი განსაზღვრულობის გაძლიერებად.⁹²

კომუნისტურ ერაში *rebus sic stantibus* ითვლებოდა უმნიშვნელო სამართლებრივ ინსტიტუტად, რომელიც არ შეესაბამებოდა სოციალისტური სამართლებრივი სისტემის ეკონომიკურ მოცემულობას.⁹³ საზოგადოებრივი სამოქალაქო ბრუნვისთვის დამახასიათებელი იყო სახელმწიფოს ეკონომიკური გეგმის ფარგლებში სრულიად არამოგებიანი შესრულების დავალდებულება.⁹⁴ შეკვეცილი სპეციალური ფორმით გამოვლინების გარდა, რომელიც ზოგიერთი ვალდებულებით სამართლებრივი ურთიერთობის ფარგლებში გამონაკლისის სახით დაიშვებოდა,⁹⁵ *rebus sic stantibus* დათქმამ რეალურად ასახვა ვერ პოვა 1964 წელს მიღებულ პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსში.^{96,97} ზოგადი, 1933 წლის ვალდებულებითი სამართლის კოდექსის 269-ე მუხლის შესაბამისი მოწესრიგების არარსებობას მაინც არ გაუხდია სრულიად შეუძლებელი ვალდებულებით სამართლებრივ ურთიერთობაზე შეცვლილი გარემოებების გავლენის გათვალისწინება.⁹⁸ უკიდურეს შემთხვევაში ცდილობდნენ სხვა სამართლებრივი ინსტრუმენტების გამოყენებას (შე-

⁸⁷ პოლონეთის ვალდებულებითი სამართლის კოდექსის 269-ე მუხლი: თუ ისეთი განსაკუთრებული მოვლენის გამო, როგორებიცაა ომი, ეპიდემია, სრული მოუსავლიანობა ან სტიქიური უბედურება, ვალდებულების შესრულება დაკავშირებულია განსაკუთრებულ სიძნელეებთან ან ერთ-ერთ მხარეს ემუქრება მნიშვნელოვანი ზიანი, რაც მხარეებს არ შეეძლოთ გაეთვალისწინებინათ ხელშეკრულების დადებისას, სასამართლოს შეუძლია, თუ ამას კეთილსინდისიერების პრინციპიდან გამომდინარე საჭიროდ მიიჩნევს, ორივე მხარის ინტერესების შეპირისპირების შემდეგ დაადგინოს შესრულების სახე და მოცულობა ან გააუქმოს ხელშეკრულება.

⁸⁸ პოლონეთის ვალდებულებითი სამართლის კოდექსის 269-ე მუხლთან დაკავშირებით ამომწურავად იხ. Brzozowski in: Radwański, (სქ. 85), § 43 Rn. 26-33; Korzonek/Rosenbluth, Kodeks zobowiązań komentarz, Bd. I (Krakau 1936), Art. 269 OGB, 703; იხ. ასევე Rosenbluth, Orzecznictwo do kodeksu zobowiązań i przepisów związkowych, Bd. II2 (Krakau 1937), Art. 269 OGB Rn. 1; Longchamps de Berier, Polskie prawo cywilne, zobowiązania (Lwów 1939), 407; Preussner-Zamorska/Pisuliński, AIC Nr. XXIII/1990, 62; Malarewicz, MoP Nr. 12/2005, 591; Besiekierska, Leistungserschwerungen infolge veränderter Umstände (Frankfurt a.M. 2008), 87.

⁸⁹ Przybyłowski, ZOR Nr. 2/1929, 181.

⁹⁰ გამოიყენებოდა კეთილსინდისიერების პრინციპი, შესრულების შეუძლებლობა, უსაფუძვლო გამდიდრება, თანასწორობის თეორია, ასევე მხარეთა ნების განმარტება; იხ. ამასთან დაკავშირებით Besiekierska (სქ. 88), 84; Przybyłowski, (სქ. 89), 169-181; Zagrobelny, NP Nr. 1/1984, 3; zu Sondergesetzen insbesondere Longchamps de Berier (სქ. 88), 405.

⁹¹ შდრ. Przybyłowski (სქ. 89), 184, 190; Longchamps de Berier (სქ. 88), 406; Przybyłowski PPIA 1926, 5; Robaczyński, KPP Nr. 2/1993, 144.

⁹² შდრ. Longchamps de Berier (სქ. 88), 407.

⁹³ Besiekierska (სქ. 88), 81; Zagrobelny (სქ. 90), 9; Poczubut, ZEuP 1999, 82.

⁹⁴ Brzozowski, in: Pietrzykowski, (სქ. 85), Art. 357¹ Rn. 8; Zagrobelny (სქ. 90), 8.

⁹⁵ იხ. ქვევით, III 2 ბ.

⁹⁶ 1964 წლის 23 აპრილის კანონი, Dz. U. 1964 Nr. 16 Pos. 93 i.d.g.F.; deutsche Übersetzung des ZGB in: Breidenbach, Handbuch Wirtschaft und Recht in Osteuropa, Bd. II (München 2011), PL 200.

⁹⁷ *Rebus sic stantibus* დათქმისა და მისი შედეგების უარყოფასთან დაკავშირებით იხ. Besiekierska (სქ. 88), 90.

⁹⁸ Brzozowski, in: Pietrzykowski, (სქ. 85), Art. 357¹ Rn. 7.

სრულების ეკონომიკური შეუძლებლობა, საზოგადოებრივი თანაცხოვრების პრინციპები და ვალდებულების სოციო-ეკონომიკური მიზნის განსაზღვრა).⁹⁹ 80-იანი წლების ეკონომიკური კრიზისისას გამოითქვა მოსაზრებები ზოგადი დათქმის აღდგენის შესახებ, რომლის მეშვეობითაც სამოქალაქო ბრუნვაზე ეკონომიკური კრიზისის უარყოფითი გავლენა უნდა შესუსტებულიყო.¹⁰⁰

საბოლოოდ, *rebus sic stantibus* დათქმის კოდიფიცირება მოხდა სამოქალაქო სამართლის რეფორმის პირველი ეტაპის ფარგლებში,¹⁰¹ რომელიც განხორციელდა პოლიტიკური წყობილების ცვლილების შემდეგ¹⁰² და ძალაში შევიდა 1990 წლის პირველ ოქტომბერს.¹⁰³ ეს უპირისპირდებოდა არა მხოლოდ მანამდე დადგენილ პოსტულატებს,¹⁰⁴ არამედ, უპირველეს ყოვლისა, ეკონომიკურ მოთხოვნილებებს¹⁰⁵, რადგანაც გეგმაზე დაფუძნებული ეკონომიკის გარდაქმნა საბაზრო ეკონომიკაზე დაკავშირებული იყო დიდ ეკონომიკურ სიძნელეებთან, რაც გამოიხატებოდა, სხვებს

შორის, ინფლაციის ძალიან მაღალ კოეფიციენტსა და, შედეგად, ნომინალიზმის პრინციპის¹⁰⁶ გაუქმებაში.¹⁰⁷

2. ცნება და სამართლებრივი ბუნება

ა) ზოგადი *rebus sic stantibus* დათქმა

ზოგადი *rebus sic stantibus* დათქმა მოწესრიგებულია პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 357¹ მუხლში. ის მაშინ გამოიყენება, როდესაც შეთანხმებული შესრულება გარემოებათა უჩვეულო ცვლილების გამო განსაკუთრებულ სირთულესთან იქნებოდა დაკავშირებული ან ერთ-ერთ მხარეს დაემუქრებოდა მნიშვნელოვანი დანაკარგი, რაც მხარეებს არ გაუთვალისწინებიათ ხელშეკრულების დადებისას. თუ ეს წინაპირობები, რომელთა განმარტებაც ცალკეულ შემთხვევებში საკმაოდ პრობლემური და არაერთმნიშვნელოვანია,¹⁰⁸ სახეზეა,¹⁰⁹ სასამართლოს შეუძლია განსაზღვროს შესრულების სახე და ფორმა, განსაკუთრებით მისი მოცულობა, ან სრულიად გააუქმოს ხელშეკრულება. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში - თუ საჭიროა - სასამართლოს შეუძლია მიუთითოს მეორე მხარის ანგარიშსწორებაზე. გადანაცვლებების გამოტანისას მოწმდება ორივე მხარის ინტერესი და გაითვალისწინება საზოგადოებრივი თანაცხოვრების პრინციპები.

⁹⁹ Besiekierska (სქ. 88), 91; Brzozowski (სქ. 1), 17; Robaczyński (სქ. 91), 147, 150; Lewaszkiewicz-Petrykowska, SPE Nr. 4/1970, 81; Gawlik, PiP Nr. 3/1990, 80; skeptisch dazu Preussner-Zamorska/Pisuliński (სქ. 88), 65; შდრ. ასევე WoiwodschaftsG Stettin v. 27.4.1984, PiP 4/1985, 147 m. krit. Anm. Kordasiewicz, PiP 4/1985, 148; OG 30.8.1984, LEX-Datenbank Nr. 8611.

¹⁰⁰ Brzozowski, in: Radwański, (სქ. 85), § 43 Rn. 51; Preussner-Zamorska/Pisuliński (სქ. 88), 61; Radwański/Olejniczak, Zobowiązania – część ogólna (Warschau 2010), Rn. 738.

¹⁰¹ ამასთან დაკავშირებით ზოგადად Poczobut, ZEuP 1999, 80 ff.

¹⁰² Art. 1 Nr. 50 1990 წლის 28 ივლისის კანონი პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსში ცვლილების შეტანის შესახებ, პირველი მუხლის 50-ე ნომერი Dz. U. 1990 Nr. 55 Pos. 321.

¹⁰³ 1990 წლის 28 ივლისის კანონის მე-16 მუხლი, Dz. U. 1990 Nr. 55 Pos. 321.

¹⁰⁴ Gawlik (სქ. 99), 82; Zagrobelny (სქ. 90), 9; Radwański, PiP Nr. 4/1987, 13; Preussner-Zamorska/Pisuliński (სქ. 88), 67, 70, 76.

¹⁰⁵ Besiekierska (სქ. 88), 94; Brzozowski (სქ. 1), 23.

¹⁰⁶ Preussner-Zamorska/Pisuliński (სქ. 88), 74.

¹⁰⁷ Brzozowski, in: Pietrzykowski, (სქ. 85), Art. 357¹ Rn. 10.

¹⁰⁸ იხ. OG 16.5.2007, OSP 2009 Nr. 2 Pos. 19 m. Anm. Lackoroński, 134, 137; Wiśniewski, in: Bieniek/Ciepla/Dmowski/Gudowski/Końkowski/Synowicz/Wiśniewski/Żuławska, Komentarz do Kodeksu cywilnego, Buch III, Bd. 1 (Warschau 2009), Art. 357¹ Rn. 7, 13; Bieniak, MoP Nr. 12/2009, 640; Brzozowski (სქ. 1), 29 ff.

¹⁰⁹ წინაპირობებთან დაკავშირებით იხ. Czachorski, Zobowiązania (Warschau 2009), Rn. 742; Besiekierska, WiRO 2009, 329; Radwański/Olejniczak (სქ. 100), Rn. 742; ausführlich dazu Wiśniewski (სქ. 108), Art. 357¹ Rn. 4 ff.

სასამართლოს არ შეუძლია საკუთარი ინიციატივით გაითვალისწინოს შესრულების გართულება, რომელიც გამოიწვია გარემოებების უჩვეულო ცვლილებამ. *rebus sic stantibus* დათქმაზე შესაბამისმა მხარემ თავად უნდა მიუთითოს და მასვე ეკისრება მტკიცების ტვირთი (პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის მე-6 მუხლი). გაბატონებული მოსაზრება გამორიცხავს მის გამოყენებას შესაგებლის ფორმით არსებული დავის ფარგლებში და მას ითვალისწინებს მხოლოდ სარჩელის ან შეგებებული სარჩელის ფორმით.¹¹⁰ ამ შემთხვევაში სასამართლო, გამონაკლისის სახით,¹¹¹ არ არის შებოჭილი მოსარჩელის მოთხოვნით და გადაწყვეტილების მიღებისას თავისუფლად შეუძლია გამოიყენოს სამოსამართლო სამართალშემოქმედების ფარგლებში შემუშავებული გადაწყვეტები.¹¹² *rebus sic stantibus* დათქმიდან წარმომდგარი მოთხოვნა მისადაგებაზე ან ხელშეკრულების გაუქმებაზე აღიქმება როგორც დამატებითი მოთხოვნა, რომლის გამოყენებაც დამოკიდებულია მთავარი მოთხოვნის (ვალდებულების შესრულების) განხორციელებადობაზე.¹¹³ შესაბამისად, *rebus sic stantibus* დათქმა მხოლოდ მაშინ შეიძლება იქნეს გამოყენებული, როდესაც ხელშეკრულება არ არის ბოლომდე შესრულებული.¹¹⁴ თუ ყველა სახე-

ლშეკრულებო ვალდებულება შესრულებულია, ხელშეკრულება არ შეიძლება გაუქმდეს პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 357¹ მუხლის საფუძველზე.¹¹⁵ თუ შესრულება მხოლოდ ნაწილობრივია განხორციელებული, *rebus sic stantibus* დათქმის გამოყენება შემოიფარგლება მხოლოდ ჯერ კიდევ არ შესრულებული ნაწილით.¹¹⁶

მიუხედავად იმისა, რომ *pacta sunt servanda* პრინციპი სამართლებრივი სტაბილურობის გადამწყვეტი საფუძველია, მისი შეუზღუდავი გამოყენება შეიძლება გადაიზარდოს იმ შედეგებში, რომელთა დადგომასაც კანონმდებელი არ ისახავდა მიზნად.¹¹⁷ შესაბამისად, მას არ უნდა მიენიჭოს აბსოლუტური ხასიათი.¹¹⁸ *rebus sic stantibus* დათქმა აღიქმება *pacta sunt servanda* პრინციპის დანამატად, რომელიც განსაზღვრავს ხელშეკრულების სწორ შინაარსს.¹¹⁹ ნება, რომელიც მხარეთა მიერ იქნა გამოვლენილი ხელშეკრულების დადებისას, ყოველთვის მიემართება საფუძვლად მდებარე გარემოებებს. თუ ისინი უჩვეულოდ იცვლება, ხელშეკრულების პირობებიც უნდა მოერგოს ახალ გარემოებებს. რადგანაც *clausula rebus sic stantibus*-ს განსაკუთრებული ხასიათი აქვს და მხოლოდ საგამონაკლისო შემთხვევებში გამოიყენება, მასში ჩანს *pacta sunt servanda*-პრინციპის მოქმედების გაძლიერება.¹²⁰ თუმცა *rebus sic stantibus* დათქმისა და *pacta sunt servanda* პრინციპის მიმართება პოლონურ დოქტრინაში საკმაოდ საკამათოა.¹²¹

¹¹⁰ *Besiekierska* (სქ. 88), 110; *Brzozowski*, in: *Pietrzykowski*, (სქ. 85), Art. 357¹ Rn. 25; OG 13.1.2000, LEX-Datenbank Nr. 51053; OG 27.3.2001, OSNC 2001 Nr. 10 Pos. 145, LEX-Datenbank Nr. 46093; OG 21.6.2001, LEX-Datenbank Nr. 52481. სხვა მოსაზრებებისთვის *Ostrowski*, *Palestra* Nr. 7-8/1998, 70-72.

¹¹¹ პოლონეთის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 321 I მუხლის მიხედვით, სასამართლო ვერ გასცდება სარჩელის ფარგლებს.

¹¹² *Besiekierska* (სქ. 88), 111; *Wiśniewski* (სქ. 108), Art. 357¹ Rn. 29.

¹¹³ პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 357¹ მუხლით გათვალისწინებული მოთხოვნის ხანდაზმულობასთან დაკავშირებული აზრთა სხვადასხვაობისთვის იხ. *Besiekierska* (სქ. 88), 111.

¹¹⁴ *Besiekierska* (სქ. 88), 98.

¹¹⁵ OG 9.4.2003, LEX-Datenbank Nr. 78890.

¹¹⁶ OG 22.11.2007, LEX-Datenbank Nr. 484689.

¹¹⁷ *Zagobelny* (სქ. 90), 10.

¹¹⁸ *Wiśniewski* (სქ. 108), Art. 357¹ Rn. 1; *Brzozowski* (სქ. 1), 25.

¹¹⁹ *Brzozowski*, in: *Pietrzykowski*, (სქ. 85), Art. 357¹ Rn. 2.

¹²⁰ OG 16.5.2007, OSP 2009 Nr. 2 Pos. 19, 131.

¹²¹ აზრთა სხვადასხვაობისთვის იხ. *Brzozowski*, in: *Pazdan/Popiolek/Rott-Pietrzyk/Szpunar*,

პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 357¹ მუხლს გააჩნია დისპოზიციური ხასიათი.¹²² მისი გამოყენების სფერო შეიძლება შეიცვალოს იმით, რომ ხელშეკრულებით განსხვავებულად მონესრიგდეს რისკების განაწილება. შესაბამისად, მხარეებს შეუძლიათ კანონისმიერი *rebus sic stantibus* დათქმის შეცვლა (გაფართოება/შეზღუდვა) და სახელშეკრულებო *rebus sic stantibus* დათქმით ჩანაცვლება¹²³ ან მისი სრულიად გამორიცხვა. ასეთი მოდიფიცირება შეიძლება გამომდინარეობდეს მთლიანი ხელშეკრულებიდან კონკლუდენტურად და არაა აუცილებელი, რომ ის ექსპლიციტურად იყოს შეთანხმებული კონკრეტულ პუნქტში.¹²⁴

ბ) სპეციალური მოწესრიგება

rebus sic stantibus დათქმა წარმოადგენს ფართო გაგებით ზოგად ცნებას ყველა სამართლებრივი კონცეპტისთვის, რომლებიც ემსახურებიან ვალდებულებით სამართლებრივი ურთიერთობის შეცვლას საზოგადოებრივი ურთიერთობის მოულოდნელი ცვლილების გამო.¹²⁵ ამ ფართო განმარტების შედეგად პოლონურ სამართალში *rebus sic stantibus* მოქმედებს არა მხოლოდ პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 357¹ მუ-

ხლის გარგლებში, არამედ ასევე სხვა შემთხვევებშიც.¹²⁶

პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 357¹ მუხლი, უპირველეს ყოვლისა¹²⁷, უნდა გაიმიჯნოს პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 358¹ III მუხლისგან, რომელშიც მოწესრიგებულია ე. წ. მცირე *rebus sic stantibus* დათქმა.¹²⁸ მაშინ, როცა პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 357¹ მუხლი (მხოლოდ) ყველა სახელშეკრულებო ურთიერთობას შეეხება,¹²⁹ პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 358¹ III მუხლი მხოლოდ ფულის მოთხოვნით შემოიფარგლება ვიწრო სამოქალაქო სამართლებრივი გაგებით, მაგრამ, ამასთან, ეს ფულადი მოთხოვნა შეიძლება წარმოშობილი იყოს არა მხოლოდ სახელშეკრულებო, არამედ ასევე სხვა სამართლებრივი საფუძვლით.¹³⁰ მიუხედავად იმისა, რომ პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 357¹ მუხლის ფორმულირება გაკრიტიკებულია¹³¹ და კონკრეტულ შემთხვევებში სხვადასხვაგვარად განიმარტება, მისი გამოყე-

¹²⁶ Brzozowski, in: Radwański, (სქ. 85), § 43 Rn. 114 ff.

¹²⁷ პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 354-ე მუხლის გამიჯვნასთან დაკავშირებით იხ. Brzozowski, in: Pazdan/Popiołek/Rott-Pietrzyk/Szpunar, (სქ. 121), 114 f; ეკონომიკური შეუძლებლობისგან გამიჯვნისთვის პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 475 I მუხლი); Besiekierska (სქ. 88), 109; Smyk, MoP Nr. 14/2001, 735; vor der Kodifizierung der RSS-Klausel: Zagrobelny (სქ. 90), 4 ff.

¹²⁸ Brzozowski, in: Pietrzykowski, (სქ. 85), Art. 3581 Rn. 57.

¹²⁹ გამონაკლისის სახით დიდი *rebus sic stantibus* დათქმა შეიძლება გამოყენებულ იქნეს არასახელშეკრულებო ურთიერთობებზეც; OG 26.11.1992, OSP 1993 Nr. 11 Pos. 215; OG 29.12.1994 OSNC 1995 Nr. 4 Pos. 55; ihr Anwendungsbereich ist im Einzelnen strittig, იხ. Rzetecka-Gil (სქ. 123), Rn. 5; Wiśniewski (სქ. 108), Art. 357¹ Rn. 7; Malarewicz (სქ. 88), 588.

¹³⁰ Machnikowski (სქ. 122), Art. 3581 Rn. 11; Brzozowski, in: Pietrzykowski, (სქ. 85), Art. 3581 Rn. 36, 47.

¹³¹ იხ. Czachorski (სქ. 109), Rn. 745; Brzozowski, in: Pietrzykowski, (სქ. 85), Art. 357¹ ZGB Rn. 20.

Europeizacja prawa prywatnego, Bd. I (Warschau 2008), 112; იგივე (სქ. 1), 25; Malarewicz, MoP Nr. 11/2005, 540.

¹²² Machnikowski, in: Gniewek, Kodeks cywilny – komentarz (Warschau 2011), Art. 357¹ Rn. 5; Wiśniewski (სქ. 108), Art. 357¹ Rn. 23.

¹²³ Rzetecka-Gil, Komentarz do art. 357¹ kodeksu cywilnego, LEX-Datenbank 2010, Rn. 9.

¹²⁴ Besiekierska (სქ. 88), 94.

¹²⁵ Radwański/Olejniczak (სქ. 100), Rn. 736. Brzozowski, in: Pietrzykowski, (სქ. 85), Art. 357¹ Rn. 13 უფრო ფართოდ გამოხატავს: საერთო სამართლებრივი ინსტიტუციები, რომლებიც აწესრიგებენ შეცვლილი გარემოებების გავლენას სამართლებრივ ურთიერთობებზე.

ნება დამოკიდებულია მკაცრად განსაზღვრული წინაპირობების შესრულებაზე (გარემოებათა უჩვეულო ცვლილება, მისი შედეგების წინასწარ გათვალისწინების შეუძლებლობა, მიზეზობრივი კავშირი გარემოებათა ცვლილებასა და ვალდებულების შესრულების განსაკუთრებულ გართულებას ან დიდი დანაკარგის საფრთხეს შორის), ეს არ ეხება პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 358¹ III მუხლს, რადგანაც მცირე *rebus sic stantibus* დათქმის გამოყენებისთვის საკმარისია, რომ ფულის მსყიდველუნარიანობა არსებითად შეცვლილიყო.¹³² გარდა ამისა, პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 357¹ მუხლისგან განსხვავებით, ვალდებულებითი ურთიერთობის მორგება მხოლოდ ფულადი ვალდებულების შესრულების მოცულობით ან სახითა და ფორმით შემოისაზღვრება და პრაქტიკაში ძირითადად მხოლოდ მოცულობაა მნიშვნელოვანი.¹³³ გარკვეულ შემთხვევებში შესაძლოა ამ ორი დათქმის გამოყენების სფეროები გადაიფაროს.¹³⁴ მაგრამ ძალიან იშვიათად შეუძლია მხარეს თავისუფლად აირჩიოს სასურველი მოთხოვნის საფუძველი.¹³⁵ ამ ორი დათქმის გამოყენებისას არ გამოდგება პრინციპი *lex specialis derogat legi generali*.¹³⁶ თუმცა მათ მიმართებასთან დაკავშირებული დეტალები საკმაოდ სადავოა.¹³⁷

rebus sic stantibus დათქმა უნდა გაიმიჯნოს ასევე ყველა სხვა სპეციალური მონესრიგებისგან, რომლებიც ცალკეული ვალდებულებითსამართლებრივი ურთიერთობის ფარგლებში მსგავს ფუნქციას

ასრულებენ.¹³⁸ აქ შეიძლება, სხვებს შორის, საქმე ეხებოდეს ანაზღაურების ცვლილებას წინასწარი ხარჯთაღრიცხვისას (პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 629-ე მუხლი) ან ნარდობის ხელშეკრულებისას ერთიანი ანაზღაურების გაზრდას (პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 632 II მუხლი),¹³⁹ შემოსავლის შემცირებას იჯარის შემთხვევაში (პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის მე-700 მუხლი),¹⁴⁰ არასახელშეკრულებო პროვიზიის მოცულობისა და პერიოდის ცვლილებას (პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 907 II მუხლი)¹⁴¹ ან ასევე ალიმენტის ვალდებულების ცვლილებას პოლონეთის საოჯახო და მეურვეობის კოდექსის 138-ე მუხლი)¹⁴². არა მხოლოდ პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 357¹ მუხლის ადგილი, არამედ ასევე მისი განსხვავებული მო-

¹³⁸ Brzozowski (სქ. 1), 45 ff.

¹³⁹ პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 632 II მუხლი: თუ მენარმეს სამუშაოს შესრულებისას ურთიერთობის მოულოდნელი შეცვლის გამო ემუქრება დიდი დანაკლისი, სასამართლოს შეუძლია გაზარდოს ანაზღაურება ან შეწყვიტოს ხელშეკრულება.

¹⁴⁰ პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის მე-700 მუხლი: თუ იჯარის გამოყენება მნიშვნელოვნად შეიზღუდა იმ გარემოებების გამო, რომლებიც არ არის გამოწვეული მოიჯარის მიერ და მის პიროვნებას არ უკავშირდება, მოიჯარეს შეუძლია მოითხოვოს საიჯარო გადასახადის შემცირება მოცემული ეკონომიკური პერიოდის განმავლობაში.

¹⁴¹ პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 907 II 2 მუხლი: თუ პროვიზიის გადასახადის ვალდებულება განსაზღვრულია კანონით, თითოეულ მხარეს შეუძლია ურთიერთობის შეცვლისას მოითხოვოს პროვიზიის მოცულობის ან მისი გადახდის პერიოდის ცვლილება, მაშინაც კი, როცა ისინი განსაზღვრულია სასამართლო გადაწყვეტილებით ან ხელშეკრულებით.

¹⁴² პოლონეთის საოჯახო და მეურვეობის კოდექსი, 25.2.1964, Dz. U. 1964 Nr. 9 Pos. 59 i.d.g.F.; გერმანული ვერსია იხ. Schwierskott-Matheson, Kodeks rodzinny i opiekuńczy/Familien- und Vormundschaftsgesetzbuch (Warschau 2009), პოლონეთის საოჯახო და მეურვეობის კოდექსის 138-ე მუხლის მიხედვით, გარემოებათა ცვლილების შემთხვევაში შეიძლება მოთხოვნილ იქნეს ალიმენტის შესახებ სასამართლო გადაწყვეტილების ან ხელშეკრულების შეცვლა.

¹³² Machnikowski (სქ. 122), Art. 358¹ Rn. 21; Brzozowski, in: Pietrzykowski, (სქ. 85), Art. 358¹ Rn. 36.

¹³³ Machnikowski (სქ. 122), Art. 358¹ Rn. 26.

¹³⁴ Radwański/Olejniczak (სქ. 100), Rn. 749. Anderer Ansicht Wiśniewski (სქ. 108), Art. 357¹ Rn. 27.

¹³⁵ Czachorski (სქ. 109), Rn. 116.

¹³⁶ Bieniak (სქ. 108), 641; Malarewicz (სქ. 88), 587.

¹³⁷ Brzozowski (სქ. 1), 44; Malarewicz (სქ. 88), 587.

წესრიგება განაპირობებს, რომ ეს მუხლი არ იქნეს გამოყენებული.¹⁴³

3. *Rebus sic stantibus* და გარიგების სუბიექტური საფუძვლის არარსებობა

ა) გამოყენების სფეროთა გამიჯვნა

გამიჯვნა ობიექტური გარემოების მოშლასა და გარიგების სუბიექტური საფუძვლის არარსებობას შორის, როგორც ეს მოცემულია გსკ-ის 313 I-II პარაგრაფში და, საბოლოო ჯამში, გარემოებათა ცვლილების დროს უკავშირდება, პოლონურ სამართალში მოცემული არ არის. უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს, რომ პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 357¹ მუხლი - დეტალებში არსებულ რამდენიმე განსხვავებას თუ არ მივაქცევთ ყურადღებას - არსობრივად შეესაბამება გსკ-ის 313 I პარაგრაფს. გსკ-ის 313 II პარაგრაფში გათვალისწინებული მოწესრიგება, რომ ობიექტური ელემენტი (გარემოებათა ცვლილება) სუბიექტური ელემენტით (მხარეთა არსებითი წარმოდგენა) ნაცვლდება და გარემოებების ცვლილების შედეგები ორმხრივი არასწორი წარმოდგენების შედეგებს უთანაბრდება, გერმანული და მის საფუძველზე შექმნილი ქართული სამართლის განსაკუთრებული მახასიათებელია. პოლონურ სამართალში მისი შესატყვისის ძებნისას, უპირველეს ყოვლისა, უნდა დაისვას შეკითხვა, შეიძლება თუ არა გსკ-ის 313 II პარაგრაფის შემადგენლობა ფართო განმარტების გზით სუბსუმირებულ იქნეს პოლონეთის სამოქალაქო კოდე-

ქსის 357¹ მუხლის ქვეშ. ზოგადი *rebus sic stantibus* დათქმის ფართო განმარტების საწინააღმდეგოდ მეტყველებს მისი საგამონაკლისო ხასიათი. ასეთი სამართლებრივი ნორმები არ უნდა გასცდეს მათ ვინცო სიტყვასიტყვით შინაარსს. მაგრამ *rebus sic stantibus* დათქმის გამოყენების წინაპირობები აბსტრაქტულად და არაზუსტად იქნა ფორმირებული და მისი განმარტება აზრთა სხვადასხვაობას აჩენს. ძირითადად, ამ საკითხთან დაკავშირებული მოსაზრებები ორ ჯგუფად იყოფა¹⁴⁴, რომელთა შორისაც სადემარკაციო ხაზი, ზოგადად, დღევანდელ სამოქალაქო ბრუნვაში *rebus sic stantibus* დათქმისთვის განსხვავებული ფუნქციების მიკუთვნებასა და მის *pacta sunt servanda* პრინციპთან მიმართებაზე გადის. გარიგების სუბიექტური საფუძვლის არარსებობის *rebus sic stantibus* დათქმის ქვეშ მოქცევისთვის, უპირველეს ყოვლისა, ორი ცნების განმარტებაა მნიშვნელოვანი: გარემოების ცვლილების დრო და მისი შედეგების გათანაბრება გარიგების საფუძვლის სუბიექტურ დარღვევასთან.

ბ) გარემოების ცვლილების დრო

როგორც წესი, საქმე ეხება გარემოების ცვლილებას ხელშეკრულების დადების შემდეგ. ეს ვიწრო გამოყენება, რომელიც დამახასიათებელია ე. წ. კლასიკური *rebus sic stantibus* დათქმისთვის,¹⁴⁵ უპრობლემოა და, ზოგადად, აღიარებულია,¹⁴⁶ მაგრამ ზღუდავს *rebus sic stantibus* დათქმის გამოყენებას გარიგების ობიექტური საფუძვლის მოგვიანებით დარღვევაზე გსკ-ის 313-ე პარაგრაფის პირველი აბზაცის გაგე-

¹⁴³ პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 632 II მუხლთან მიმართებით 357¹ მუხლის გამორიცხვასთან დაკავშირებით იხ. *Urteil des Appellationsgerichts in Katowice v. 18.12.2001*, *Prawo Gospodarcze* Nr. 12/2002, 47; პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 357¹ და მე-700 მუხლების საპროცესო გამოყენებას შორის არსებული განსხვავებისთვის იხ. *OG 6.10.2004*, *LEX-Datenbank* Nr. 197627; *Machnikowski* (სქ. 122), Art. 357¹ Rn. 4.

¹⁴⁴ იხ. ფართო განმარტებისთვის *Brzozowski* (სქ. 1), 32; für eine enge Auslegung *Malarewicz* (სქ. 121), 542.

¹⁴⁵ *Besiekierska* (სქ. 88), 93, 98.

¹⁴⁶ იხ. *Machnikowski* (სქ. 122), Art. 357¹ Rn. 7; *Rzetecka-Gil* (სქ. 123), Rn. 17; *Besiekierska* (სქ. 88), 98.

ბით. *rebus sic stantibus* დათქმის გამოყენების სფეროს მხოლოდ იმ შემთხვევებით შეზღუდვა, როდესაც გარემოებები ხელშეკრულების დადების შემდეგ შეიცვალა, შეიძლება სულაც არ იყოს სავალდებულო. მისი გამოყენება მაშინაც უნდა იყოს დასაშვები, როდესაც მხარეებმა ხელშეკრულება ისე დადეს, რომ არ იცოდნენ შეცვლილი გარემოების შესახებ და, აქედან გამომდინარე, ისინი არ გაითვალისწინეს ხელშეკრულების შედგენისას. ასეთ შემთხვევაში *rebus sic stantibus* დათქმის არგამოყენება მხოლოდ გარემოების ცვლილების დროის მომენტის გამო ამ დათქმის მიზანს შეეწინააღმდეგებოდა. იმისათვის, რომ გამოირიცხოს ბოროტად გამოყენების შესაძლებლობა, მხოლოდ ისეთი შემთხვევებია მნიშვნელოვანი, როდესაც მხარეებს, მიუხედავად სავალდებულო წინდახედულობისა (პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 355-ე მუხლი), არ შეეძლოთ გარემოებათა ცვლილების შესახებ შეტყობა. ეს განმარტება არ ეწინააღმდეგება *rebus sic stantibus* დათქმის სამართლებრივ კონსტრუქციას, არამედ იძლევა სიტუაციის სხვადასხვა დროითი პერსპექტივიდან დაკვირვების შესაძლებლობას.¹⁴⁷ პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 357¹ მუხლი, ფორმულირებიდან გამომდინარე, საერთოდ არ ეფუძნება გარემოების ცვლილების დროს, არამედ ხელშეკრულების დადებისას მისი გათვალისწინების შეუძლებლობას.¹⁴⁸ გათვალისწინების შეუძლებლობა შეიძლება ეფუძნებოდეს, მაგალითად, გარემოებების უჩვეულო ცვლილების ეკონომიკურ შედეგებს.¹⁴⁹ რო-

დის უნდა შეცვლილიყო გარემოება, მუხლში არაა მითითებული. რადგანაც პრაქტიკაში უმეტესწილად ხელშეკრულების დადების შემდეგ იცვლება გარემოებები, სულაც არ ნიშნავს, რომ *rebus sic stantibus* დათქმა ამით უნდა შემოიზღუდოს. ეს არც კანონის ტექსტიდან არ გამომდინარეობს და არც პრაქტიკაში არ მოაქვს რაიმე სარგებელი.

გ) გარიგების ობიექტური და სუბიექტური საფუძვლის მოშლის გაიგივება

პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 375¹ მუხლში გარემოების ცვლილება არ უთანაბრდება მხარეთა ორმხრივ არასწორ წარმოდგენას. თუმცა, მხარეთა გადმოსახედიდან, ორივე შემთხვევა ერთნაირია. ორივე დროს ირღვევა გარიგების საფუძველი. მხარეები იბოჭებიან ხელშეკრულებით, რომელსაც ისინი ან არ, ან სხვა შინაარსით დაუდებდნენ, რომ გათვალისწინებინათ ცვლილებები, გარკვეული გარემოებების არსებობა სწორად რომ შეეფასებინათ ან გადაემოწმებინათ. ე. ი. საქმე ეხება ისეთ გარემოებებს, რომელთაც ობიექტური, მხარეთაგან დამოუკიდებელი ხასიათი გააჩნიათ. აქედან გამოირიცხება ისეთი გარემოებები, რომლებიც ექცევიან ტიპურ სახელშეკრულებო რისკში. არ არსებობს რაიმე დამაჯერებელი არგუმენტი, თუ რატომ უნდა შემოიზღუდოს *rebus sic stantibus* დათქმა მხოლოდ ისეთი მოვლენებით, რომელთაც აუცილებლად საყოველთაო ეფექტი გააჩნიათ.¹⁵⁰ ნორმის მიზნიდან გამომდინარე, გარემოებათა უჩვეულო ცვლილებას შეიძლება არა საყოველთაო, არამედ კონკრე-

¹⁴⁷ Brzozowski, in: Radwański, (სქ. 85), § 43 Rn. 84.

¹⁴⁸ შდრ. Rzetecka-Gil (სქ. 123), Rn. 29; OG 16.5.2007, OSP 2009 Nr. 2 Pos. 19, 131; პოლონეთის ვალდებულებითი სამართლის კოდექსის 269-ე მუხლთან დაკავშირებით იხ. Longchamps de Berier (სქ. 88), 408; Korzonek/Rosenbluth (სქ. 88), Art. 269 OGB, 705.

¹⁴⁹ OG 17.1.2008, LEX-Datenbank Nr. 398491.

¹⁵⁰ AA. Malarewicz (სქ. 121), 542; Wiśniewski (სქ. 108), Art. 357¹ Rn. 9; OG 16.5.2007, OSP 2009 Nr. 2 Pos. 19, 131.

ტული (ადგილობრივი) და ინდივიდუალური ხასიათი ჰქონდეს.¹⁵¹

ამდენად, გარიგების ობიექტური საფუძვლის მოშლა და სუბიექტურის არარსებობა ერთსა და იმავე შემთხვევათა რიგს მიეკუთვნება და ერთსა და იმავე მიზანს ემსახურება. გარიგების საფუძვლის ცვლილების ობიექტური ან სუბიექტური ხასიათი ვერ იქნება გადამწყვეტი და ცვლილების განმაპირობებელი. შემთხვევათა ერთნაირ კონსტალაციებში შედეგებიც ერთნაირი უნდა იყოს. გაუმართლებელი განსხვავებების აღმოფხვრა უნდა მოხდეს ან საკანონმდებლო ცვლილების ან განმარტების გზით. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში *rebus sic stantibus* დათქმის სამართლებრივი შედეგების გავრცელება ორმხრივ არასწორ წარმოდგენებზე ტელეოლოგიური განმარტების გზით უნდა იქნეს გამოყვანილი, მიუხედავად იმისა, რომ ეს პირდაპირ არ გამოდინარეობს ნორმის სიტყვასიტყვითი ფორმულირებიდან, ამაზე მიუთითებს ინტერესთა მსგავსება. ასეთ განმარტებას ექნებოდა შემავსებელი ფუნქცია. ამ გათანაბრებით არც სამართლებრივ სტაბილურობას ექმნება საფრთხე. *rebus sic stantibus* დათქმის გამოყენება ორმხრივი შეცდომის შემთხვევებზე მხოლოდ ინტერესთა უკეთესად შეპირისპირებას შეუწყობდა ხელს და არაეფექტიანი ხელშეკრულების შედეგების შემსუბუქებას მისი იმაზე მორგებით შეეცდებოდა, რასაც, გონივრულია, რომ მხარეები შეათანხმებდნენ, შეცდომა რომ არ ყოფილიყო სახეზე (შდრ. PECL-ის 4:105 მუხლი).

პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 357¹ მუხლის ეს ფართო განმარტება იძლევა *rebus sic stantibus* დათქმის იმ შემთხვევებზეც გავრცელების შესაძლებლობას, რო-

მლებიც გსკ-ის 313 II პარაგრაფის დარად მოცულია გარიგების სუბიექტური საფუძვლის არარსებობით. თუმცა ეს მოსაზრება ჯერჯერობით არც სასამართლო პრაქტიკით და არც დოქტრინით არ არის აღიარებული. პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 357¹ მუხლის მოცემული დამატებითი წინაპირობების გათვალისწინებით, ეს მხოლოდ საგამონაკლისო შემთხვევებში იქნება რელევანტური. *rebus sic stantibus* დათქმის გავრცელება ერთობლივ არასწორ წარმოდგენებზე სამართლის ისეთი განვითარების საზღვარზე დგას, რომელიც, აბიჯებს კანონს და ზოგადად დაუშვებელია, მაგრამ გარიგების საფუძვლის მოშლა სწორედ ამ გზით დაფუძნდა გერმანიაში, მის გსკ-ის 313-ე პარაგრაფში კოდიფიცირებამდე გაცილებით ადრე.

4. გადანყვება შეცდომის ნორმების მიხედვით

თუ არსებითი წარმოდგენები, რომლებიც ხელშეკრულებას დაედო საფუძვლად, არასწორი აღმოჩნდება და უარყოფილ იქნება *rebus sic stantibus* დათქმის ფართო განმარტება, შემონმეხულ უნდა იქნეს, რამდენად შეიძლება შეცდომის მარეგულირებელი ნორმების გამოყენება გარიგების სუბიექტური საფუძვლის არარსებობის შემთხვევაში. თუ სახეზეა მხარეთა ერთობლივი არასწორი წარმოდგენები, ე. ი. ისინი ხელშეკრულების დადებისას ცდებიან ერთსა და იმავე გარემოებასთან დაკავშირებით, თავისთავად ცხადია, რომ მხარეებს, უპირველეს ყოვლისა, შეუძლიათ დამოუკიდებლად გადანყვიტონ ხელშეკრულების ბედიც და მოახდინონ ხელშეკრულების მისადაგება ან გააუქმონ იგი. მაგრამ თუ ისინი ვერ თანხმდებიან, საჭიროა ისეთი სამართლებრივი ინსტრუმენტის მოძებნა, რომელიც ასეთ შემთხვევებში მხარეთა ინტერესთა შეპირისპირებისას - რამდე-

¹⁵¹ *Bieniak* ეთანხმება *Domański*-ის მიერ პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსზე დაფუძნებულ ამ თეზას (სქ. 108), 641; *Brzozowski* (სქ. 1), 32.

ნადაც შესაძლებელია - ხელშეკრულების მისადაგებას უპირატესობას მიანიჭებდა. გარემოებების შესახებ წარმოდგენებსა და რეალობას შორის აცდენა პოლონურ სამართალში დამახასიათებელია შეცდომის სამართლის შესახებ მოძღვრებისთვის. ყველაზე მნიშვნელოვანია შეცდომით დადებული გარიგების შეცილებისა და მისი შედეგების მორგების შესაძლებლობა.

შეცდომის ქვეშ, ზოგადად, იგულისხმება მცდარი ან არასრული წარმოდგენა რეალობის შესახებ.¹⁵² გარდა ამისა, შეცდომის ცნება გამოიყენება შემთხვევათა ორი კონსტელაციისთვის, რომელთა შორის გამიჯვნაც იმაზეა დამოკიდებული, განსხვავდება ნების გამოვლენა პირის რეალური ნებისგან თუ იგი, თუმცა საკუთარი ნებით გამოხატავს თანხმობას, ეს ხდება გარემოებათა შესახებ არასწორი წარმოდგენების შედეგად.¹⁵³ პირველ შემთხვევაში, ანუ როდესაც აცდენილია შინაგანი ნება და მისი გარეგანი გამოხატვა (*pomyłka* - შეცდომა გამოხატვაში), სახეზეა შეცდომა ვიწრო გაგებით (*sensu stricto*), რომელიც გადაწყვეტილების არასწორ ფორმირებას ეფუძნება.¹⁵⁴ სამართლებრივი სტაბილურობისა და, უპირველეს ყოვლისა, ხელშეკრულების მხარის (ნების გამოვლენის მიმღების) დაცვის ინტერესიდან გამომდინარე, არ შეიძლება ყველა არასწორი ან ნაკლოვანი წარმოდგენა გარემოებების შესახებ ან გამოვლენილი ნების შინაარსის შესახებ სამართლებრივი გაგებით შეცდომად დაკვალიფიცირდეს. გამიჯვნის კრიტერიუმები

უნდა მოიძებნოს ნების გამომვლენისა და მიმღების ინტერესების შეპირისპირების გზით.¹⁵⁵

უპირველეს ყოვლისა უნდა გამოირიცხოს არასწორი ფსიქიკური და სუბიექტური განწყობა, რომელიც თან ახლავს ნების ფორმირებას და მისი გამოვლენისკენ უბიძგებს (განმაპირობებელი ფაქტორი), რომელიც გარედან შეუცნობადია და არ არის გარიგების ნაწილი. ვინც არსებული ან მომავალი გარემოებების შესახებ თავის შინაგან წარმოდგენებში ცდება, თავად უნდა ატაროს შესაბამისი რისკი. პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსი არ იცნობს მოტივში შეცდომას¹⁵⁶ და - როგორც ცალმხრივი, ისე ორმხრივი (ერთობლივი) ფორმით - ძირითადად¹⁵⁷ უმნიშვნელოა,¹⁵⁸ გარდა იმ შემთხვევისა, როცა ის მიემართება ხელშეკრულების შინაარსს, რა დროსაც ცალკეულ შემთხვევებში შესაძლოა პრობლემური იყოს სამართლებრივად ირელევანტურ შეცდომასა და სამართლებრივი თვალსაზრისით მნიშვნელოვან შეცდომას შორის მკაფიო გამიჯვნა.¹⁵⁹

არც ერთობლივი შეცდომა და არც გსკ-ის 313-ე პარაგრაფის მე-2 აბზაციით განსაზღვრული შედეგები გარიგების სუბიექტუ-

¹⁵⁵ Wolter/Ignatowicz/Stefaniuk (სქ. 153), 308.

¹⁵⁶ ძველი სამართლებრივი მდგომარეობისთვის შდრ. პოლონეთის ვალდებულებითი სამართლის კოდექსის 36-ე მუხლი: ვინც არასწორი მოტივით გამოავლენს ნებას, არ შეუძლია, თუ კანონით სხვა რამ არ არის განსაზღვრული, განაცხადოს შეცილება, გარდა იმ შემთხვევისა, თუ მოტივის სისწორე ნების გამოვლენის ნამდვილობის წინაპირობა იყო.

¹⁵⁷ გამოწვევისთვის იხ. პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 86 I მუხლი (მოტყუებით დადებული გარიგება) და 945 I 2 მუხლი (ანდერძის ბათილობა).

¹⁵⁸ Strzebinczyk, in: Gniewek, (სქ. 152), Art. 84 Rn. 3.

¹⁵⁹ Wolter/Ignatowicz/Stefaniuk (სქ. 153), 308 მიუთითებენ, რომ ყველა შეცდომა *sensu stricto* რეალურად მოტივში შეცდომაა, რომელსაც შეუძლია გამოვლენა მოახდინოს გარიგების შინაარსზე, მაგრამ ეს სავალდებულო არაა. შდრ. ამასთან დაკავშირებით Ohanowicz (სქ. 154), 316; Lewaszkiewicz-Petrykowska, OSP 1998 Nr. 6 Pos. 112 S. 306.

¹⁵² Radwański, in: Radwański, System Prawa Prywatnego, Bd. II (Warschau 2008), § 35 Rn. 53; Brzozowski/Kocot/Skowrońska-Bocian, Prawo cywilne – część ogólna (Warschau 2010), Rn. 358; Strzebinczyk, in: Gniewek, Kodeks cywilny – komentarz (Warschau 2011), Art. 84 Rn. 1.

¹⁵³ Wolter/Ignatowicz/Stefaniuk, Prawo cywilne, zarys części ogólnej (Warschau 2001), 307.

¹⁵⁴ Ohanowicz, in: Ohanowicz, Wybór prac (Warschau 2007), 315.

რი საფუძვლის არარსებობისას არ არის პოლონურ კანონმდებლობაში მოწესრიგებული. თანაბარი მოპყრობის პრინციპი პოლონეთშიც უნდა რჩებოდეს ძალაში, როდესაც საქმე ეხება ორმხრივი წარმოდგენის გაცუდებას. ორივე მხარეს უნდა მიენიჭოს რისკების გადანაწილების თანაბარი ხარისხი და თანაბარი სამართლებრივი დაცვა. კერძოდ, ეს ნიშნავს, რომ სამართლებრივი ინსტრუმენტი ისე არ უნდა იქნეს გამოყენებული, რომ რომელიმე მხარის სამართლებრივი პოზიცია გაუარესდეს.

პოლონური სამართალი დღეს მხოლოდ შინაარსში შეცდომას აღიარებს სამართლებრივად რელევანტურად. შეცდომა უნდა ეხებოდეს გარიგების შინაარსს (პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 84 I 1 მუხლი) და უნდა იყოს არსებითი (პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 84 II მუხლი).¹⁶⁰ ეხება თუ არა შეცდომა გარიგების შინაარსს, განისაზღვრება საერთო გარიგებასთან იმ გარემოებების სიახლოვით, რომელთაც ეხება შეცდომა.¹⁶¹ საქმე ეხება ნების გამომვლენის არასწორ წარმოდგენას იმ ყველაფრის შესახებ, რაც ქმნის ხელშეკრულების შინაარსს. ამასთან, ეს არ მოიცავს მხოლოდ ნების გამოვლენას¹⁶², არამედ ასევე კანონებს, საზოგადოებრივი თანაცხოვრების პრინციპებს და დამკვიდრებულ ჩვეულებებსაც (პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 56-ე მუხლი).¹⁶³ შეცდომა შეიძლება შეეხებოდეს როგორც ფაქტობრივ გარემოებებს, ასევე სამართლებრივი მდგომარეობის შესახებ შეფასებებს, რაც ზღუდავს *ignorantia iuris*

nocet პრინციპს,¹⁶⁴ მაგრამ არ გამოორიცხავს მას.¹⁶⁵ შეცდომა შეიძლება შეეხებოდეს ასევე პიროვნებას (მის თვისებებს) და გარიგების საგანს (საგნის თვისებებს). ამასვე უნდა მიეკუთვნებოდეს მხარეთა ერთობლივი ორმხრივი შეცდომა მოტივში, რომელიც არა მხოლოდ უშუალოდ განსაზღვრავს ხელშეკრულების შინაარსს, არამედ ასევე გავლენას ახდენს მის უკან მდებარე საფუძვლებზე, რომელთაც ეფუძნება ხელშეკრულების შინაარსის ჩამოყალიბება. ასეთ დროს არც ერთი მხარის ინტერესს არ უნდა მიენიჭოს უპირატესობა. ნდობის დაცვა, როგორც საყოველთაო სიკეთე, წარმოადგენს ყველა მართლწესრიგის უმნიშვნელოვანეს საყრდენს და არ შეიძლება მისი უგულებელყოფა ცალკეული ინტერესებით ჩანაცვლების გზით.

ამის საპირისპიროდ, შეცდომის არსებით ხასიათთან დაკავშირებით საუბარი შეიძლება, როდესაც პირი ამ შინაარსით ნებას არ გამოავლენდა, რომ არ დაეშვა შეცდომა და გონივრულად რომ განესაჯა კონკრეტული სიტუაცია (პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 84 II მუხლი). შედეგად, შეცდომის არსებითობა განისაზღვრება ობიექტური კრიტერიუმებით.¹⁶⁶ სამართლებრივი სტაბილურობის დაცვის მიზნით შეცდომის საცილობისთვის მოქმედებს დამატებითი პირობა, როდესაც ნების გამოვლენა სხვა პირის წინაშე გამოხატული (პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 84 I 2 მუხლი). შეცდომა ამ შემთხვევაში მხოლოდ მაშინ ანიჭებს შემცდარ პირს შეცდომის უფლებას, როდესაც ის ამ პირის, სულ მცირე, თანა-

¹⁶⁰ *Falsa demonstratio non nocet*-ისა და დისენსუსის გამიჯვნასთან დაკავშირებით იხ. Trzaskowski, SPP Nr. 3/2008, 54; Radwański (სქ. 152), § 35 Rn. 86.

¹⁶¹ Lewaszkiewicz-Petrykowska (სქ. 159), S. 306.

¹⁶² Lewaszkiewicz-Petrykowska (სქ. 159), S. 306.

¹⁶³ Radwański (სქ. 152), § 35 Rn. 57; Brzozowski/Kocot/Skowrońska-Bocian (სქ. 152), Rn. 359; Strzebinczyk, in: Gniewek, (სქ. 152), Art. 84 Rn. 2.

¹⁶⁴ OG 24.1.1974, OSPIKA 1975 Pos. 238; Radwański (სქ. 152), § 35 Rn. 63.

¹⁶⁵ Wolter/Ignatowicz/Stefaniuk (სქ. 153), 309.

¹⁶⁶ Brzozowski/Kocot/Skowrońska-Bocian (სქ. 152), Rn. 359; Radwański (სქ. 152), § 35 Rn. 68. ეს კრიტერიუმი არ მოქმედებდა პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 86 I და 945 I 2 მუხლების შემთხვევაში. იხ. ამასთან დაკავშირებით: Wolter/Ignatowicz/Stefaniuk (სქ. 153), 309.

მონაწილეობით¹⁶⁷ იქნება გამოწვეული (თუმცა ბრალი არ არის სავალდებულო წინაპირობა). ამ ცნებით მოცულია ორივე მხარის ერთობლივი არასწორი არსებითი წარმოდგენები¹⁶⁸, როდესაც მან იცოდა შეცდომის შესახებ ან მარტივად შეეძლო შეეცნო.¹⁶⁹

თუ ეს წინაპირობები სრულდება, შეცდომა ხდება ნების გამოვლენის გზით, რომელიც ნაკლოვანი ნების გამოვლენის მიმდებარე წინაშე უნდა მოხდეს წერილობით (*ad probationem*)¹⁷⁰ შეცდომის აღმოჩენიდან ერთი წლის განმავლობაში (პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 88-ე მუხლი). შეცდომის უფლება აქვს მხოლოდ ნების გამომვლენს და არა მის მიმღებს, მიუხედავად იმისა, რომ ერთსა და იმავე პირს ხელშეკრულების დადებისას ორმაგი როლი გააჩნია და ერთდროულად ნების გამომვლენადაც და მიმღებადაც გვევლინება.¹⁷¹ თუმცა შეცდომის გაცხადება, როგორც წესი, სასამართლო წარმოების გარეშე ხდება,¹⁷² მისი ნამდვილობა ხშირად მაინც სწორედ სასამართლოში მოწმდება.¹⁷³ ნამდვილი შეცდომის შედეგად ხელშეკრულება დასაწყისიდანვე ბათილი ხდება (*ex tunc*-მოქმედებით) და პირს, რომელიც უშვებს შეცდომას, არ შეუძლია - განსხვავებით

rebus sic stantibus დათქმისაგან - გარიგების შინაარსის ცვლილების მოთხოვნა.¹⁷⁴ ნამდვილი შეცდომის შემდეგაც არ შეიძლება მოთხოვნილ იქნეს ხელშეკრულების მოქმედება რეალურად ნასურვები შინაარსით.¹⁷⁵ ბათილობა მოიცავს მთლიან გარიგებას. შესაბამისად, არ შეიძლება შეცდომა შემოიფარგლოს ხელშეკრულების მხოლოდ ნაწილით.¹⁷⁶ მტკიცების ტვირთი აკისრია შემცდომს. შეცდომის მარეგულირებელი ნორმები - განსხვავებით პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 357¹ მუხლისა და გსკ-ის 313-ე პარაგრაფისაგან - არ არის გამოსადეგი საშუალება ხელშეკრულების მოდიფიცირებისთვის¹⁷⁷ და ორი უკიდურესობიდან მხოლოდ ერთს იძლევა: ან ყველაფერს, ან არაფერს.

5. განვითარების პერსპექტივა

როგორც ევროპის კავშირის ბევრი სხვა ახალი წევრი, პოლონეთიც მოჟადოვებულ იქნა ახალი კოდიფიკაციის მაგიით. სამოქალაქო სამართლის კოდიფიკაციის კომისიამ 2006 წელს გამოაქვეყნა მწვანე წიგნი, რომელშიც წარმოდგენილი იყო სამოქალაქო კოდექსის ოპტიმალური ხედვა.¹⁷⁸ ჩეხეთისგან განსხვავებით, სადაც ახალი სამოქალაქო სამართლის კოდექსების კოდიფიცირების სამუშაოები ბევრად დაწინაურდა,¹⁷⁹

¹⁶⁷ OG 12.10.2000, OSNC 2001 Nr. 4 Pos. 60, LEX-Datenbank Nr. 45448.

¹⁶⁸ თუ გამყიდველი ნახატს გამოფენს, როგორც ცნობილი მხატვრის ორიგინალს და ხელშეკრულების დადების შემდეგ აღმოჩნდება, რომ სინამდვილეში ის მხოლოდ ასლია, მყიდველს შეუძლია, მაშინაც განაცხადოს შეცდომა შეცდომის საფუძველზე, თუ თავად გამყიდველიც კეთილსინდისიერი იყო და თავადაც ცდებოდა; *Radwański* (სქ. 152), § 35 Rn. 73.

¹⁶⁹ ეს შეზღუდვა არ ვრცელდება უსასყიდლო გარიგებებზე, იხ. პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 84 I მუხლი.

¹⁷⁰ იხ. დამატებით *Radwański* (სქ. 152), § 35 Rn. 80.

¹⁷¹ *Radwański* (სქ. 152), § 35 Rn. 79.

¹⁷² *Strzebinczyk*, in: Gniewek, (სქ. 152) Art. 88 Rn. 2.

¹⁷³ *Brzozowski/Kocot/Skowrońska-Bocian* (სქ. 152) Rn. 370.

¹⁷⁴ *Radwański*, Prawo Cywilne – część ogólna (Warszawa 2007) Rn. 603.

¹⁷⁵ OG 24.1.1974, OSpika 1975, Pos. 238; *Brzozowski/Kocot/Skowrońska-Bocian* (სქ. 152) Rn. 362.

¹⁷⁶ *Strzebinczyk*, in: Gniewek, (სქ. 152), Art. 88 Rn. 7.

¹⁷⁷ *Radwański* (სქ. 152), § 35 Rn. 85.

¹⁷⁸ *Radwański* (Red.), Zielona Księga – optymalna wizja Kodesku cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej (Warschau 2006), abrufbar unter www.ms.gov.pl/, უკანასკნელად ნანახია: 1.3.2020.

¹⁷⁹ ჩეხეთის სამოქალაქო კოდექსის პროექტის პირველი ვერსია ჩეხეთის იუსტიციის მინისტრმა საჯაროდ წარადგინა 2005 წლის 17 მაისს. 2007 წლის 19 მაისს წარდგენილ იქნა მეორე პროექტი. 2009 წლის დასაწყისში სამოქალაქო კოდექსის პროექტი

პოლონეთში ამ ყველაფერს კიდევ დიდი დრო დასჭირდება და ჯერ კიდევ შეუძლებელია მისი საბოლოო შედეგის განსაზღვრა. ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ უკვე 2008 წელს პირველი წიგნის პროექტი უკვე შემუშავდა,¹⁸⁰ რომლის ფარგლებშიც სხვებს შორის ნების გამოვლენის ნაკლის ახლებური რეგულაციებიც იქნა შემოთავაზებული.¹⁸¹ ევროპული მართლწესრიგებისა და DCFR-ის გავლენით¹⁸² პროექტი ეხება თანამედროვე სამოქალაქო ბრუნვის მოთხოვნილებებს და შეიცავს შეცდომის მარეგულირებელი სამართლის ინოვაციურ დამატებებს. პროექტის 117-ე მუხლი,¹⁸³ რომე-

ლიც განსაკუთრებით DCFR-ის II-7:201 მუხლს ეფუძნება, უარს ამბობს პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 84-ე მუხლში მეტად ვიწროდ რეგულირებულ შეცდომის ცნებაზე და კანონით განსაზღვრულ შეცდომის კონსტელაციებს შორის ითვალისწინებს ერთობლივ შეცდომასაც (პროექტის 117 I 4) მუხლი).¹⁸⁴ საქმე აღარ ეხება შეცდომის სხვადასხვა ტიპს (გამოხატვაში, თვისებაში, უფლებაში, მოტივში ან შინაარსში შეცდომას), არამედ იმას, იყო თუ არა შეცდომა ნების გამოვლენისთვის გადამწყვეტი და ვინ უნდა ატაროს აქედან გამომდინარე უარყოფითი შედეგები.¹⁸⁵

ერთობლივი შეცდომის შემთხვევაში, შეცდომის სხვა შემთხვევებთან შედარებით, არ არსებობს რაიმე განსაკუთრებული სამართლებრივი მოწესრიგება. მაგრამ ინოვაციურია ხელშეკრულების მისადაგების ზოგადი დაშვება. პროექტის 125 I მუხლის მიხედვით, შეცდომის უფლების მქონე პირის მოთხოვნით, სასამართლოს შეუძლია, თუ ეს მოთხოვნა კეთილსინდისიერების პრინციპიდან გამომდინარეობს, ხელშეკრულების შინაარსი ისე განსაზღვროს, როგორც ეს მოსალოდნელი იქნებოდა, რომ არ ყოფილიყო სახეზე შეცდომის გამო-

სხვა კანონებთან ერთად გადაეცა მთავრობას. 2010 წლის შემოდგომაზე დაიწყო სამოქალაქო კოდექსზე შენიშვნების გამოთქმის პროცესი, რომლის ფარგლებშიც დაინტერესებულ მოსახლეობას 2011 წლის 25 იანვრამდე შეეძლო 3020 პარაგრაფთან პროექტზე მოსაზრებების დაფიქსირება; ჩეხეთში კერძო სამართლის კოდიფიკაციასთან დაკავშირებით იხ. *Švestka/Dvořák/Tichý* (Red.), *Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva konaných 20. října 2006, 24. listopadu 2006, 9. února 2007 na Právnické fakultě Univerzity Karlovy* (Prag 2007); იგივე, *Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva konaných 9. 11. 2007 a 4.12.2007 na Právnické fakultě Univerzity Karlovy* (Prag 2008); *Zoulik*, *Právní praxe* Nr. 8-9/1996, 582-604; სამოქალაქო კოდექსის პროექტისთვის იხ. *Eliaš*, *Osnova občanského zákoníku. Osnova zákona o obchodních korporacích* (Pilsen, 2009).

¹⁸⁰ კოდიფიკაციის კომისია, *Księga pierwsza Kodeksu cywilnego, projekt z uzasadnieniem* (Warschau 2008); ხელმისაწვდომია: www.ms.gov.pl/ (უკანასკნელად ნანახია: 1.3.2020).

¹⁸¹ კოდიფიკაციის კომისიამ მოწესრიგების შესახებ წინადადება მიიღო 2008 წლის 29 აგვისტოსა და 18 სექტემბრის სხდომებზე.

¹⁸² ნების ნაკლთან დაკავშირებით შედარებითსამართლებრივი ანალიზისთვის ფრანგულ, გერმანულ, შვეიცარიულ, ჰოლანდიურ და პოლონურ სამართალს შორის (DCFR-ის გადამწყვეტის გათვალისწინებით), რომელიც სახელმძღვანელო დოკუმენტს წარმოადგენდა კოდიფიკაციის კომისიისთვის იხ. *Trzaskowski* (სქ. 160), 1 ff.

¹⁸³ პროექტის 117 I მუხლი: ვინც შეცდომის საფუძველზე გამოავლინა ნება მეორე მხარის წინაშე, შეუძლია შეეცდოს მას, თუ ის ნებას ამ შინაარსით არ გამოავლენდა, რომ არ დაეშვა შეცდომა და მეორე მხარე:

1) გამოიწვია ეს შეცდომა (განურჩევლად იმისა, მიუძღვის თუ არა ამაში ბრალი), თუ იცოდა ან შეეძლო ევარაუდა, რომ მის ქმედებას შეეძლო გავლენა მოეხდინა ნების გამოვლენაზე, ან

2) ეს შეცდომა გამოიწვია ინფორმაციის მიწოდების სიზუსტის შეკავებით - რაც მას კანონით, ხელშეკრულებით ან ზნეობის ნორმებიდან გამომდინარე ევალებოდა - ან მონაცემთა შესწორების საშუალებებსა და მეთოდებზე ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფის ვალდებულების დარღვევით, ან

3) იცოდა შეცდომის შესახებ ან მარტივად შეეძლო შეეცნო ის და, ზნეობის ნორმების საწინააღმდეგოდ, არ შეატყობინა ამის შესახებ შეცდომის დამშვებს, ან

4) დაუშვა იგივე შეცდომა

¹⁸⁴ *Trzaskowski* (სქ. 160), 71.

¹⁸⁵ კოდიფიკაციის კომისია, *Księga pierwsza Kodeksu cywilnego, projekt z uzasadnieniem* (Warschau 2008), 128.

მწვევი გარიგებები. შეცილების ვადა სასამართლო წარმოების განმავლობაში ჩერდება და შეცილების უფლება გარიგების შინაარსის ცვლილების შემთხვევაში ქრება. სასამართლოს შეუძლია გარიგების შინაარსი მეორე მხარის მოთხოვნითაც შეცვალოს, თუ მან ეს დაუყოვნებლივ მოითხოვა შეცილების მისვლის შემდეგ. ეს უფლება არ აქვს იმ პირს, რომელმაც გამოიწვია შეცდომა ან გამოიყენა მუქარა (პროექტის 125 II მუხლი). ერთობლივი შეცდომის შემთხვევაში ორივე მხარეს გააჩნია ხელშეკრულების მისადაგების მოთხოვნა.¹⁸⁶ გარიგების შინაარსის ცვლილებასთან ერთად სასამართლო განსაზღვრავს დროის მომენტს, რომლიდანაც ითვლება ხელშეკრულება შეცვლილად (პროექტის 125 III მუხლი).

ზოგადმა მიდგომამ, რომ ხელშეკრულების მისადაგებას ყოველთვის უპირატესობა მიენიჭოს და ხელშეკრულების გაუქმება უკანასკნელ საშუალებად იქნეს გამოყენებული, პროექტში შემთხვევათა ასევე სხვა კონსტელაციებშიც პოვა ასახვა და ყველაზე მკაფიოდ განსაკუთრებით ცალმხრივი შეცდომის შემთხვევისასაა გამოხატული. თუ შეცილების საფუძველი ეხება გარიგების მხოლოდ ერთ ნაწილს, ნამდვილი შეცილების სამართლებრივი შედეგები მხოლოდ ამ ნაწილზე გავრცელდება (პროექტის 123-ე მუხლი, შდრ. DCFR II-7:213 მუხლი).¹⁸⁷ თუ, ამის საპირისპიროდ, მეორე მხარე შეცდომის გამო შეცილების შემდეგ დაუყოვნებლივ განაცხადებს მზადყოფნას, რომ ისე შეიცვალოს ხელშეკრულების შინაარსი, როგორც ეს გაიგო შემცილებელმა, ამ თანხმობის მომენტიდან ხელშეკრულების სამართლებრივი შედეგები შესაბამისი ფორმით მოდიფიცირდება (პროექტის 119-ე

მუხლი).¹⁸⁸ ამ გადაწყვეტის ხელახლა აღიარება, რომელიც ჯერ კიდევ პოლონეთის ვალდებულებითი სამართლის კოდექსის 38-ე მუხლში¹⁸⁹ იყო ცნობილი¹⁹⁰, შეცილების უფლებას გამორიცხავს და იძლევა ხელშეკრულების შენარჩუნების შესაძლებლობას. შეცდომის დამშვების ინტერესების ხელყოფის გარეშე ხდება ასევე მისი ხელშეკრულების პარტნიორის ინტერესების გათვალისწინებაც. პოლონური მიდგომა მიჰყვება ევროპული სამართლის განვითარების ტენდენციებს (შდრ. DCFR II-7:203 მუხლი, PECL 4:105 მუხლი). შესაბამისად, გარიგების სუბიექტური საფუძვლის არარსებობა მომავალში შეცდომის სამართლის ფარგლებში გადაწყდება, რა დროსაც დაგეგმილი ცვლილებები უფრო ეფექტიანი იქნება, ვიდრე შეცდომის მარეგულირებელი დღეს მოქმედი ნორმები. გარდა ამისა, მისასაღმებელი იქნებოდა, თუ ამ ნორმების ასახვა სამოქალაქო კოდექსში მოხდებოდა დაუყოვნებლივ, ნაწილობრივი რეფორმის ფარგლებში, დაგეგმილ კოდიფიკაციამდე მოცდის გარეშე.

IV. გარიგების სუბიექტური საფუძვლის არარსებობა ქართულ სამართალში

1. საკანონმდებლო მონესრიგება

ქართულ სამართალში გარიგების სუბიექტური საფუძვლის არარსებობა მონესრიგებულია საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის (სკ-ის) 398 II მუხლში. აღნიშნული

¹⁸⁸ ეს არ ეხება მეორე მხარის მიერ განზრახ გამოწვეულ შეცდომას.

¹⁸⁹ პოლონეთის ვალდებულებითი სამართლის 38-ე მუხლი: პირს, რომელიც ცდება, არ შეუძლია შეეცდოს ნების გამოვლენას, თუ მეორე მხარე მზადყოფნას გამოთქვამს, განახორციელოს ის შესრულება, რომელიც იქნებოდა ხელშეკრულებით გათვალისწინებული, რომ არ დადებულიყო ის შეცდომით.

¹⁹⁰ Trzaskowski (სქ. 160), 72.

¹⁸⁶ Trzaskowski (სქ. 160), 72.

¹⁸⁷ ამ შემთხვევაში გამოიყენება გარიგების ნაწილის ბათილობის მარეგულირებელი ნორმები; შდრ. პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 58 III მუხლი.

ნორმა, მსგავსად მთლიანი სამოქალაქო კოდექსისა¹⁹¹, გერმანული კანონმდებლობის რეცეფციის შედეგს წარმოადგენს და პირდაპირ იმეორებს გსკ-ის 313 II პარაგრაფის ტექსტს. მისი გერმანული ანალოგის პარალელურად, სკ-ის 398 II მუხლი უთითებს მუხლის პირველ ნაწილზე და გარიგების სუბიექტური საფუძვლის არარსებობას უთანაბრებს ობიექტურის დარღვევას. ამით შემთხვევა, როდესაც გარემოებები ხელშეკრულების დადებამდე უკვე შეცვლილია და მხარეებს ამის შესახებ არასწორი ან არასრული წარმოდგენები აქვთ, ქართულ სამართალშიც გათანაბრებულია ისეთ შემთხვევასთან, როდესაც გარემოებები ხელშეკრულების დადების შემდეგ იცვლება.

გარდა სამართლებრივი შედეგების მხრივ არსებული ძირითადი განსხვავებისა¹⁹², გერმანული და ქართული მოწესრიგება იმით განსხვავდება ერთმანეთისგან, რომ მცირედი აცდენა სკ-ის 398 I მუხლსა და გსკ-ის 313 I პარაგრაფს შორის, რომლებიც პრინციპულად ერთსა და იმავეს - გარიგების ობიექტური საფუძვლის მოშლას აწესრიგებენ. საქმე ეხება სკ-ის 398 I 2 მუხლს - „წინააღმდეგ შემთხვევაში, ცალკეულ გარემოებათა გათვალისწინებით, ხელშეკრულების მხარეს არ შეიძლება მოეთხოვოს შეუცვლელი ხელშეკრულების მკაცრად დაცვა“. აღნიშნული ჩანაწერი ბუნდოვანია და რაიმე მცდელობა, რომ აქედან გამოყვანილ იქნეს მისადაგების გარკვეული შედეგი, თავიდანვე წარუმატებლობისთვისაა განწირული. „არ შეიძლება მოეთხოვოს შეუცვლელი ხელშეკრულების მკაცრად დაცვა“ იმდენად განუსაზღვრელია, რომ არც ღირს მასში რაიმე სამართლებრივად რელევანტური აზრის ძიება,

განსაკუთრებით მაშინ, როცა მისადაგების შედეგებს ამომწურავად აწესრიგებს სკ-ის 398 III მუხლი. ამის საპირისპიროდ, გსკ-ის 313 I პარაგრაფი მიუთითებს არა მისადაგების შედეგებზე, არამედ მის ფარგლებზე, რომ ეს შეიძლება მოთხოვნილ იქნეს იმდენად, „რამდენადაც - ცალკეული შემთხვევის გარემოებათა, კერძოდ კი, სახელშეკრულებო ან კანონისმიერი რისკის განაწილების, გათვალისწინებით - ხელშეკრულების მხარეს არ შეიძლება მოეთხოვოს შეუცვლელი ხელშეკრულების დაცვა“. ქართული და გერმანული მოწესრიგების აცდენა, ერთი შეხედვით, შეიძლება არასწორ თარგმანს მიეწეროს, უფრო ზუსტად კი საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის შექმნაზე მომუშავე კომისიის არასწორი თარგმანის პარალმენტის მიერ ვერგაგებას. კომისიის მიერ წარდგენილ ინიცირებულ ვერსიაში, მითითებული იყო, რომ პირს მისადაგების უფლება გააჩნდა, „რამდენადაც ცალკეული შემთხვევის გათვალისწინებით, კერძოდ, ნორმების სახიდან გამომდინარე, ხელშეკრულების მხარეს არ შეიძლება მოეთხოვოს შეუცვლელი ხელშეკრულების მკაცრად დაცვა“¹⁹³. მუხლის ფორმულირების ეს ვარიანტი უფრო მეტად ჰგავს გერმანულ წინაპარს და არსებული სხვაობა თარგმნისას დაშვებულ ტექნიკურ შეცდომას ან გერმანული დანაწესის ბოლომდე სრულყოფილად ვერგაგებას უფრო უნდა მიეწეროს, ვიდრე კომისიის მხრიდან მიზანმიმართული იმპროვიზაციის წარუმატებელ მცდელობას. მიუხედავად ამისა, ნაცვლად იმისა, რომ საქართველოს პარლამენტს შედარებითი სამართლებრივი ანალიზით დაეხვეწა ეს ნორმა და დაეახლოვებინა გსკ-ის 313 I პარაგრაფთან, ხარვეზის გამოსწორების მცდელობისას, უფრო დაამორა ისინი ერთმანეთს და შედეგად ყოვლად გაუგება-

¹⁹¹ ქიუზი, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, 2/2019, 1, 9.

¹⁹² იხ. ამასთან დაკავშირებით ქვემოთ IV.3.

¹⁹³ იხ. სკ-ის ინიცირებული ვერსია.

რი ჩანანერი მივიღეთ სკ-ის 398 I მუხლში. 2020 წლის მარტში საქართველოს პარლამენტის იურიდიულ საკითხთა კომიტეტში შეიქმნა სამუშაო ჯგუფი, რომელსაც დაევა კოდექსში არსებული ტექნიკური ხარვეზების აღმოფხვრა. სხვებს შორის, კომიტეტს აღნიშული მუხლის ჩასწორების შესახებაც წარედგინება ინციატივა და მხოლოდ იმედი შეიძლება ვიქონიოთ, რომ იგი გათვალისწინებული იქნება.

2. წინაპირობები

ბუნებრივია, სკ-ის 398 II მუხლის წინაპირობები ემთხვევა გსკ-ის 313 II პარაგრაფისას. მუხლის მოქმედება დამოკიდებულია ფაქტობრივი (რეალური), ჰიპოთეტური და ნორმატიული ელემენტების არსებობაზე.¹⁹⁴ სკ-ის 398 II მუხლის შემთხვევაში რეალური ელემენტი გულისხმობს, რომ მხარეებს აქვთ არასწორი წარმოდგენა იმ გარემოებების მიმართ, რომლებიც უკვე შეცვლილია ხელშეკრულების დადებისას.¹⁹⁵ ჰიპოთეტური ელემენტი გულისხმობს, რომ მხარეები გარიგებას მოცემული პირობებით არ დადებდნენ, ხოლო ნორმატიული ელემენტის ქვეშ იგულისხმება, რომ მხარეებს არ უნდა მოეთხოვებოდეთ ხელშეკრულების უცვლელი პირობებით შენარჩუნება.¹⁹⁶

სახეზე უნდა იყოს მხარეთა ორმხრივი შეცდომა - ხელშეკრულებისთვის საფუძვლად დადებული გარემოებების შესახებ ერთობლივი წარმოდგენების გაცუდება. აქაც ძალაში რჩება ის დათქმა, რომ წარმო-

დგენები იყოს არსებითი და არ ექცეოდეს რომელიმე მხარის რისკის სფეროში.¹⁹⁷ მიუხედავად იმისა, რომ სკ-ის 398-ე მუხლი პირდაპირ არ საუბრობს რისკის სფეროზე, ეს მაინც გამომდინარეობს, ერთი მხრივ, მისადაგების ზოგადი პრინციპიდან და, მეორე მხრივ, ნორმის ისტორიული განმარტებიდან.

3. სამართლებრივი შედეგები

მისადაგების სამართლებრივი შედეგები - როგორც გარიგების სუბიექტური საფუძვლის არარსებობისას, ისე ობიექტურის მოშლისას - მოწესრიგებულია სკ-ის 398 III მუხლში. აღნიშნული ნორმის თანახმად, „მხარეები ჯერ უნდა შეეცადონ, რომ ხელშეკრულება მიუსადაგონ შეცვლილ გარემოებებს. თუკი შეუძლებელია ხელშეკრულების მისადაგება შეცვლილი გარემოებებისადმი, ან მეორე მხარე ამას არ ეთანხმება, მაშინ იმ მხარეს, რომლის ინტერესებიც დაირღვა, შეუძლია უარი თქვას ხელშეკრულებაზე.“ როგორც ზემოთ აღინიშნა, სწორედ აღნიშნული წარმოდგენის ძირითად განსხვავებას ქართულ და გერმანულ მოწესრიგებას შორის, რაც უკვე არა არასწორი თარგმანის ან გერმანული მოწესრიგების ვერგაგების, არამედ სწორედ იმპროვიზაციის წარუმატებელი მცდელობის შედეგია. საქმე ისაა, რომ მისადაგება მთლიანად დამოკიდებულია მეორე მხარის სურვილსა და კეთილ ნებაზე.¹⁹⁸ მას აქვს უარის თქმის უფლება¹⁹⁹ და ამით პირს, რომელსაც არ სურს იბოჭებოდეს ასეთი ხელშეკრულებით, მხოლოდ ერთი ალტერნატივა რჩება - მოითხოვოს ხელშეკრულებიდან გასვლა. ის, რომ სასამართლო ძალით არ შეიძლება

¹⁹⁴ Finkenauer, in Münchener Kommentar zum BGB, 7. Aufl. 2015, § 313 Rn. 56; Grüneberg, in Palandt, § 313 Rn. 17 ff.; Stadler, in Jauernig BGB, § 313 Rn. 15 ff.

¹⁹⁵ რუსიაშვილი, კაზუსების კრებული, ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი 2020, 133.

¹⁹⁶ რუსიაშვილი (სქ. 195), 124.

¹⁹⁷ შდრ. ზემოთ, II.3.

¹⁹⁸ რუსიაშვილი/დარჯანია/მაისურაძე, ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილი (კაზუსების კრებული), თბილისი 2020, 219.

¹⁹⁹ რუსიაშვილი (სქ. 195), 126.

მისადაგების მოთხოვნა, სერიოზულ ხარვეზს წარმოადგენს და დიდწილად მთავარ აზრს უკარგავს ამ ინსტიტუტს. ამიტომ (დროებითი) გამოსავალი²⁰⁰ შეიძლება მოიძებნოს სკ-ის 398 III 1 მუხლში, რომლის მიხედვითაც, მხარეები უნდა შეეცადონ ხელშეკრულების მისადაგებას. აღნიშნული ნორმისა და კეთილსინდისიერების პრინციპის მოშველიებით შესაძლოა გამოყვანილი იქნეს მისადაგებაზე უარის თქმის უფლების ბოროტად გამოყენების აკრძალვა და, შესაბამისად, პირის დავალდებულება მისადაგებაზე. თუმცა აღნიშნული ხარვეზის საბოლოო გამოსწორება ცალსახად საკანონმდებლო ცვლილებას საჭიროებს.

4. ნორმათა კონკურენცია

ხელშეკრულების მისადაგება ერთ-ერთი გზაა მხარეებისთვის, სუბიექტური წარმოდგენების გაცუდებისას არ შეიზოჭონ თავდაპირველად შეთანხმებული პირობებით. ამ მხრივ მნიშვნელოვანია მისადაგების ინსტიტუტის გამიჯვნა შეცდომის საფუძვლით შეცდომისგან, ნაკლიდან წარმოშობილი პასუხისმგებლობისგან და მიზნის ჩაშლის კონდიქციისგან (*condictio ob rem*, სკ-ის 977 I მუხლი).

ა) გამიჯვნა შეცდომის საფუძვლით შეცდომისგან

გარიგების სუბიექტური საფუძვლის არარსებობის ერთ-ერთი სპეციალური შემთხვევაა ორმხრივი შეცდომა ნივთის თვისებაში. შესაბამისად, აუცილებელია სკ-ის 398 II მუხლის გამიჯვნა მოტივში შეცდომის საფუძვლით შეცდომისგან (სკ-ის 74-ე მუხლი).

კონკურენციის გადანყვეტის მცდელობა უფრო სპეციალური ნორმისთვის უპირატესობის მინიჭების გზით თავიდანვე წარუმა-

ტებლობისთვისაა განწირული, რადგანაც მისადაგება უფრო სპეციალურია იმდენად, რამდენადაც ეხება ორმხრივ შეცდომას მოტივში, ხოლო, თავის მხრივ, შეცდომის მარეგულირებელი წესები სპეციალურია იმდენად, რამდენადაც გადამწყვეტია მხოლოდ თვისებაში არსებითი შეცდომა.²⁰¹ სკ-ის 79 II 2 მუხლით ორმხრივი შეცდომის შემთხვევაში გამოირიცხება შეცდომის უფლებამოსილების მქონე პირის მიერ ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება. შესაბამისად, ქართველი კანონმდებელი არ გამოირიცხავს შეცდომის შესაძლებლობას ორმხრივი შეცდომისას და მხოლოდ ზიანის ანაზღაურების წესის მოდიფიცირებას ახდენს.²⁰²

მთავარ აზრთა სხვადასხვაობას იწვევს ზემოაღნიშნული²⁰³ კამათი იმის შესახებ, რომ ორმხრივი შეცდომისას შეცდომის გამოყენების შემთხვევაში ამ უფლების განმახორციელებელს მოუწევდა შესაბამისი ზიანის ანაზღაურება²⁰⁴. ქართულ სამართალშიც ამ უფლებით სარგებლობა არც შემთხვევითობაზე და არც დასწრებაზე არ იქნებოდა დამოკიდებული და მას გამოიყენებდა მხოლოდ ის მხარე, რომელსაც ხელშეკრულების შენარჩუნებაზე მეტად მისი *ex tunc* მოქმედებით შეწყვეტა და შესაბამისი ზიანის ანაზღაურება ურჩევნია.²⁰⁵ გარდა ამისა, პრობლემის გადანყვეტა მეტნაკლებად თავად კანონმდებლის მიერ მოხდა. სკ-ის 79 II 1 მუხლით, ზიანის ანაზღაურებაზე პასუხისმგებელია შეცდომის განმახორციელებელი პირი იმ შემთხვევაში, თუ დაუდევრობით მოსდის შეცდომა. ასეთ დროს გამართლებულია, რომ ამ პირმა აანაზღაუროს ზიანი და ამ საფუძვლით კო-

²⁰⁰ თუმცა მეტად ხელოვნური.

²⁰¹ Finkenauer (სქ. 194), Rn. 148.

²⁰² რუსიაშვილი (სქ. 195), 134.

²⁰³ იბ. II 3.

²⁰⁴ Rösler, JuS 2005, 120, 122.

²⁰⁵ Medicus/Petersen, Bürgerliches Recht, Rn. 162.

ნკურენციის შეცდომების ნორმების სანინაა-
ლმდეგოდ გადაწყვეტა არ ჩანს უპრიანი.²⁰⁶

ამდენად, ქართულ სამართალში, რადგანაც ზიანის ანაზღაურება მიბმულია შეცდომის დაუდევრობით დაშვებას და ორმხრივი შეცდომისას მას გამორიცხავს მეორე მხარის ბრალი, არ იკვეთება რაიმე არგუმენტი, რომელიც პირს, რომელიც შეცდომას უშვებს, მხოლოდ იმიტომ ჩამოართმევდა *ex tunc*-მოქმედებით შეცდომების უფლებას, რადგანაც მეორე მხარემაც დაუშვა იგივე შეცდომა.²⁰⁷

ბ) გამიჯვნა ნაკლიდან წარმოშობილი პასუხისმგებლობისგან

მხარეთა არასწორი სუბიექტური წარმოდგენა სკ-ის 398 II მუხლის გაგებით შესაძლოა უკავშირდებოდეს ნივთის უნაკლოებას - შეთანხმებული თვისების არსებობა-არარსებობას. შესაბამისად, თუ ნივთი რეალურად სხვა მდგომარეობაშია, ერთი მხრივ, სახეზეა წარმოდგენის გაცუდება, მეორე მხრივ კი – ნაკლი. ასეთ დროს მისადაგების ინსტიტუტმა უკან უნდა დაიხიოს ნივთის ნაკლიდან წარმოშობილი მოთხოვნების, როგორც უფრო სპეციალური²⁰⁸ რეგულაციის, წინაშე.²⁰⁹ მისადაგება მხოლოდ ისე შეიძლება იქნეს გამოყენებული, რომ არ დაირღვეს მხარეთა შორის არსებული სახელშეკრულებო რისკების გადანაწილება. სწორედ აღნიშნულს შეუქმნიდა საფრთხეს ნაკლიდან წარმოშობილი პასუხისმგებლობისთვის უპირატესობის მინიჭებაზე უარის თქმა.²¹⁰ ხელშეკრულება ითვალის-

სწინებს მისი გაუქმების სპეციალურ წესს, მაგალითად, დამატებითი ვადის დაწესების ვალდებულებას, რომელსაც პირმა მისადაგების ინსტიტუტის გამოყენებით ვერ უნდა აარიდოს თავი. აღნიშნული ძალაში რჩება, როდესაც მხარეები ნაკლისთვის პასუხისმგებლობას გამორიცხავენ.²¹¹ აქაც უპირატესობა ენიჭება რისკების განაწილებას მხარეთა ნების ავტონომიის შესაბამისად და მისადაგებით მისი უგულებელყოფა დაუშვებელია.

მისადაგების გამოყენება მაშინაც გამო-
რიცხულია, როდესაც ნაკლიდან წარმოშობილი მოთხოვნები ხანდაზმულობის გამო განუხორციელებელია.²¹² მისადაგების ნორმების გამოყენებისკენ გზა მხოლოდ მაშინ იხსნება, თუ არსებული არასწორი წარმოდგენა არ წარმოადგენს (ნივთობრივ) ნაკლს^{213 214}.

გ) გამიჯვნა მიზნის ჩაშლის კონდიქციისაგან (*condictio ob rem*, სკ-ის 977-ე მუხლის პირველი ნაწილი)

გარიგების სუბიექტური საფუძვლის არარსებობის გამო მისადაგებისა და სკ-ის 977-ე მუხლის²¹⁵ პირველი ნაწილით²¹⁶ გა-

²¹¹ რუსიაშვილი (სქ. 195), 124.

²¹² RGZ 135, 339 (346); *Finkenauer* (სქ. 194), Rn. 166.

²¹³ BGH LM § 242 (Bb) Nr. 83; WM 1992, 918; OLG Brandenburg BeckRS 2004, 12601; *Finkenauer* (სქ. 194), Rn. 167.

²¹⁴ გარიგების ობიექტური საფუძვლის მოშლასა და ნაკლიდან წარმოშობილ პასუხისმგებლობას შორის გამიჯვნისას მისადაგება გამოიყენება ასევე მაშინ, როდესაც მხარეებს არასწორი წარმოდგენა გააჩნიათ ნაკლის მომავალში აღმოფხვრადობასთან დაკავშირებით. იხ ამასთან დაკავშირებით *Finkenauer* (სქ. 194), Rn. 167.

²¹⁵ მუხლის სათაურთან დაკავშირებით იხ. რუსიაშვილი, უსაფუძვლო გამდიდრების სამართლის სა-
რეფორმო წინადადება, თბილისი 2020, 33.

²¹⁶ აღნიშნული ნორმის მიხედვით, პირს, რომელიც მეორე პირს გადასცემს რაიმეს არა ვალდებულების შესასრულებლად, არამედ იმ მიზნით, რომ ამ უკანასკნელმა შეასრულოს ან არ შეასრულოს რაი-

²⁰⁶ რუსიაშვილი (სქ. 195), 135.

²⁰⁷ გერმანულ სამართალში ამავე მოსაზრებასთან დაკავშირებით იხ. *Finkenauer* (სქ. 194), Rn. 148.

²⁰⁸ რუსიაშვილი (სქ. 195), 124.

²⁰⁹ BGHZ 98, 103; 191, 139 Rn. 12; BGH NJW 1992, 1385; NJWRR 1992, 267.

²¹⁰ *Finkenauer* (სქ. 194), Rn. 166; BGHZ 98, 100, 103; 191, 139 Rn. 12, 15; OLG Hamm JZ 1979, 266; *Liebs*, JZ 1979, 441.

თვალისწინებული მიზნის ჩაშლის კონდიქციის²¹⁷ (*condictio ob rem*) მოთხოვნები კონკურირებს, როდესაც მხარეებს არასწორი წარმოდგენა აქვთ ხელშეკრულების დადებისას არსებულ გარემოებებზე და რეალური მდგომარეობა შეუძლებელს ხდის მიზნის მიღწევას. მაგალითად, როდესაც დაძმას ჩუქნის კორონა ვირუსის საწინააღმდეგო ორ ვაქცინას, რათა უმკურნალოს მშობლებს და მოგვიანებით აღმოჩნდება, რომ ხელშეკრულების დადებისას ერთ-ერთი მშობელი უკვე გარდაცვლილი იყო, ერთი შეხედვით, შესაძლოა როგორც მისადაგების, ისე კონდიქციის გამოყენება. ხელშეკრულების დადებას საფუძვლად დაედო მხარეთა სუბიექტური წარმოდგენა, რომ ორივე მშობელი ცოცხალი იყო და სჭირდებოდათ რეალური მდგომარეობის შესახებ, ჩუქების ხელშეკრულებას დადებდნენ არა ორ, არამედ ერთ ვაქცინაზე და ახლა არ შეიძლება დას მოეთხოვოს უარი თქვას ასეთ მნიშვნელოვან ვაქცინაზე, თუ არ არსებობს მშობლის განკურნების საჭიროება. ამიტომ მისადაგების გამოყენების შემთხვევაში იგი დაიბრუნებდა ერთ ვაქცინას.

რაც შეეხება *condictio ob rem* მოთხოვნას, ძმა ვერ შეძლებს გამოიყენოს ეს ვაქცინა გარდაცვლილი მშობლის განსაკურნებლად - ანუ ვერ მიაღწევს იმ მიზანს, რაც მხარეებს ჰქონდათ ხელშეკრულების დადებისას. შესაბამისად, ამ გზით დას ექნებოდა გამოუყენებელ ვაქცინაზე საკუთრების დაბრუნების კონდიქციური მოთხოვნა.

მე მოქმედება, შეუძლია გადაცემულის გამოთხოვა, თუ მეორე პირის მოქმედება არ შეესაბამება მოსალოდნელ მიზანს.

²¹⁷ კონდიქციის ამ სახესთან დაკავშირებით იხ. რუსიაშვილი, უსაფუძვლო გამდიდრების სამართალი I: შესრულების კონდიქცია, თბილისი 2017, 98.

მისადაგებისა და *ob rem* კონდიქციის კონკურენცია მეტად პრობლემურია. გაბატონებული მოსაზრების²¹⁸ თანახმად, კონდიქციის კანონისმიერ მოთხოვნასთან შედარებით უპირატესად გამოსაყენებელია მისადაგება, როგორც სახელშეკრულებო მოთხოვნა.²¹⁹ ამის საპირისპიროდ გერმანიის ფედერალური სასამართლოს უახლესი პრაქტიკა²²⁰ კონდიქციის სამართლისკენ იხრება. სასამართლოს არგუმენტაცია ემყარება იმას, რომ *condictio ob rem* ითვალისწინებს მისადაგებასთან მიმართებით დამატებით წინაპირობას - მიზნის შეთანხმებას (*Zweckabrede*). საქმე ეხება ფაქტობრივ შეთანხმებას მიზანზე, რომელიც არ წარმოშობს სახელშეკრულებო ბოჭვას²²¹ და შეიძლება მოხდეს დუმილით²²². საპირისპირო მოსაზრება²²³ მიზნის შესახებ შეთანხმებას არ აღიარებს. საკმარისად მიჩნევს მხოლოდ ცალმხრივ ნების გამოვლენას რომლითაც დგინდება შემსრულებლის ფინალური მიზანი. შესაბამისად ამ საფუძვლით კონდიქციის გამოყენების უპირატესობა არ საბუთდება.²²⁴

გამიჯვნა ვერ დაეფუძნება იმ არგუმენტს, რომ სკ-ის 398 II მუხლი უფრო მოქნილია, ხოლო კონდიქციური მოთხოვნა კატეგორიული და მთლიან შესრულებას უკავშირებს მიზნის განხორციელებას.²²⁵ შესრუ-

²¹⁸ BGH WM 1971, 276; 1972, 888; BGHZ 84, 1, 10; 108, 147 (149); OLG Celle OLGR 2006, 97; *Grüneberg* (სქ. 194), Rn. 15; *Stadler* (სქ. 194), Rn. 13; *Böttcher*, in Erman BGB, § 313 Rn. 38; *Unberath*, in Bamberger/Roth, § 313 Rn. 24; *Larenz/Wolf*, BGB AT, 9. Aufl. 2004, § 38 Rn. 53.

²¹⁹ *Finkenauer* (სქ. 194), Rn. 178.

²²⁰ BGHZ 177, 193 = NJW 2008, 3277, 3280.

²²¹ BGHZ 44, 321, 323; 108, 256, 265; *Unberath* (სქ. 218), Rn. 24; *Larenz/Canaris Schuldrecht BT II* § 68 I 3a.

²²² BGHZ 44, 321.

²²³ *Wieling*, Bereicherungsrecht, 4. Aufl. 2007, § 3 III 3g; *Loyal*, JZ 2012, 1102, 1107; *Scherpe*, JZ 2014, 659, 661.

²²⁴ *Finkenauer* (სქ. 194), Rn. 179.

²²⁵ *Finkenauer* (სქ. 194), Rn. 180.

ლების თანმხლები დადებითი და უარყოფითი მხარეების გათვალისწინება კონდიციის ფარგლებშიც შეიძლება მოხდეს.²²⁶

ერთადერთი გამიჯვნის კრიტერიუმი მისადაგებასა და კონდიციას შორის არის ის, თუ რა მიზნით ხდება გადაცემა, ვალდებულების შესასრულებლად თუ არა.²²⁷ სკ-ის 977-ე მუხლის გამოყენება, როგორც ეს პირდაპირაა მითითებული მუხლში, გამოირიცხება, თუ გადაცემა მოხდა ვალდებულების შესასრულებლად. შედეგად, ასეთ დროს გამოყენებულ უნდა იქნეს მისადაგება სკ-ის 398-ე მუხლის შესაბამისად. თუ, ამის საპირისპიროდ, შესრულება არ ხდება ვალდებულების შესასრულებლად, უფრო სწორად, მისი მიზანი არ ექცევა ხელშეკრულების რეგულატორულ მოდელში, ბუნებრივია, მისადაგების ინსტიტუტი არ გამოიყენება და სკ-ის 977-ე მუხლს უნდა მიენიჭოს უპირატესობა. თუ ჩუქების შემთხვევაში გადაცემა ხდება ჩუქების დაპირებიდან გამომდინარე ვალდებულების შესრულების მიზნით, ანუ გადაცემის მიზანი ჩუქების ხელშეკრულების რეგულატორულ მოდელს განეკუთვნება, სკ-ის 977-ე მუხლის ნაცვლად გამოყენებული უნდა იქნეს სკ-ის 398-ე მუხლი.²²⁸ ხოლო თუ გადაცემის მიზანი (რომელიც გაცუდდა) არის მეორე მხარის მიერ რაიმე დამოუკიდებელი ქმედების განხორციელება (როგორც ეს ზემოთ განხილულ ვაქცინის მაგალითშია), მაშინ გამოიყენება *contictio ob rem*.²²⁹

5. შეჯამება

ქართული სამართალი მეტწილად იმეორებს გერმანულ მოწესრიგებას გარიგების სუბიექტური საფუძვლის არარსებობასთან

დაკავშირებით. არსებული განსხვავებები განპირობებულია ან გერმანული დანაწესის ვერგაგებით და არასწორი თარგმანით ან სიახლის შემოტანის წარუმატებელი სურვილით, რაც თითქმის კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს მისადაგების ინსტიტუტის მოქმედებას ქართულ სამართალში. ამის საპირისპიროდ, შეცდომის მარეგულირებელ ნორმებში არსებული სპეციალური წესი ზიანის ანაზღაურებასთან დაკავშირებით უფრო მარტივს ხდის მის გამიჯვნას სკ-ის 398 II მუხლისგან და ორმხრივი შეცდომის შემთხვევაში სწორედ ამ (შეცდომის მარეგულირებელი) წესის გამოყენების უპირატესობაზე მიუთითებს.

V. გარიგების სუბიექტური საფუძვლის არარსებობა ევროპულ კერძო სამართალში

1. PECL 6:111(2) მუხლი

PECL 6:111(2) მუხლი ეძღვნება გარემოებათა ცვლილებას და ცდილობს იპოვოს დეტალური და ამ სახით უპრეცედენტო²³⁰ გათანაბრება *pacta sunt servanda*-სა და *rebus sic stantibus*-ს შორის.²³¹

„თუ ხელშეკრულების შესრულება განსაკუთრებით მძიმე გახდება გარემოებების ცვლილების გამო, მხარეები ვალდებულნი არიან დაიწყონ მოლაპარაკება ხელშეკრულების მისადაგების ან მისი დასრულების მიზნით, თუ:

(a) გარემოებები შეიცვალა ხელშეკრულების დადების შემდეგ,

(b) გარემოებების ცვლილების შესაძლებლობა გონივრულობის ფარგლებში არ შეიძლება გათვალისწინებული ყოფილიყო ხელშეკრულების დადებისას და

²²⁶ BGH WM 1972, 888, 890; *Schlecht*, FamRZ 2010, 1021, 1025.

²²⁷ *Finkenauer* (სქ. 194), Rn. 181.

²²⁸ *Finkenauer* (სქ. 194), Rn. 181.

²²⁹ *Wieling* (სქ. 223), § 3 III 3c, g.

²³⁰ *Leible/Lehmann/Unberath*, Principles of European Contract Law and German Law 2011, Art. 6:111 PECL Anm. 2, Evaluation Anm. 2.

²³¹ იხ. *Lindstrom*, Nordic J. Comm. L. 2006, 1, 7.

(c) გარემოებების შეცვლის რისკი, ხელშეკრულების შესაბამისად, არ ეკისრება ერთ-ერთ მხარეს.“

ზოგადად, PECL 6:111 მუხლი²³² უფრო მეტად აკეთებს ორიენტირს შემთხვევათა ჯგუფებზე, ვიდრე გსკ-ის 313-ე პარაგრაფის გენერალური დათქმა.²³³

PECL 6:111(2)(a) მუხლი ეფუძნება მნიშვნელოვანი გარემოების ცვლილებას ხელშეკრულების დადების შემდეგ. საბოლოოდ, აქედან გამომდინარეობს, რომ PECL 6:111(2) მუხლი მხოლოდ ობიექტური გარემოების მოშლას მოიცავს და არა სუბიექტურის არარსებობას. მხარეთა ერთობლივი არასწორი წარმოდგენები შეეხება მხოლოდ ხელშეკრულების დადებისას არსებულ გარემოებებს. PECL-ში ეს გათვალისწინებულია შეცდომის მარეგულირებელ წესებში, 4:103 და 4:105 მუხლებში.²³⁴ ეს, ერთი შეხედვით, მნიშვნელოვანი კონტრასტია გსკ-ის 313 II პარაგრაფთან შედარებით.²³⁵ PICC 6.2.2. (b) მუხლიც კონტრასტულია, რადგანაც ის გართულებას განმარტავს, როგორც უარეს მდგომარეობაში მყოფი პირისთვის ცნობილი გარემოებების

ცვლილებას ხელშეკრულების დადების შემდეგ, რა დროსაც გადამწყვეტია ცალმხრივად, მხოლოდ უარეს მდგომარეობაში მყოფი პირის და არა ასევე მეორე მხარის ცოდნა.²³⁶ კონტრასტი შედარებით მცირდება, თუ გავყვებით შეცდომის მარეგულირებელი წესების კვალს. PECL 4:103 (1)(a)(iii) მუხლი იძლევა შეცდომის შესაძლებლობას ორივე მხარის ერთსა და იმავე გარემოებასთან დაკავშირებით ერთობლივი შეცდომის შემთხვევაში. გამორიცხულია არაეფექტიანი ხელშეკრულების მოქმედების გაგრძელება, მაშინაც კი, როდესაც კონკრეტულ შემთხვევას შესაბამისი შეცდომის შემადგენლობა არ მიესადაგება. უფრო მეტიც, PECL 4:103(1)(a)(iii) მუხლი აღიარებს, რომ, გარდა განსაკუთრებული ცალმხრივი მიკუთვნებისა, ერთობლივი შეცდომისას, როგორც წესი, ორივე მხარე ატარებს რისკს.²³⁷ ერთობლივი შეცდომის შემთხვევაში არც ერთ მხარეს არ შეუძლია მიუთითოს დაცვის ღირს ნდობაზე.²³⁸ თუმცა შეცდომისა და შეცვლილი გარემოებების მარეგულირებელ ნორმებს შორის განსხვავება მაინც რჩება, უპირველეს ყოვლისა, სამართლებრივი შედეგების მხრივ: ამ უკანასკნელ შემთხვევაში მოქმედებს მოლაპარაკებების თავიდან წარმართვის ვალდებულება და ხდება ხელშეკრულების შენარჩუნება; პირველ შემთხვევაში კი წარმოიშობა შეცდომის უფლება და შესაძლებელი ხდება ხელშეკრულების შეწყვეტა. თუმცა, რა თქმა უნდა, მხარეებს რჩებათ შესაძლებლობა, ერთობლივი შეცდომის შემთხვევაში თავიანთი ხელშეკრულება

²³² იხ. Almeida Prada, Rev. int. dr. comp. 2010, 863.

²³³ Pfeiffer (სქ. 29), 133, 134 f.; PECL 6:111 მუხლის პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის 357¹ მუხლთან შედარებისთვის და პოლონური მოწესრიგების PECL-ისთვის მორგებისთვის იხ. Brzozowski, in: Pazdan/Popielek/Rott-Pietrzyk/Szpunar (სქ. 121), 112, 115 ff.; იგივე, SPP Nr. 1/2008, 48 ff.; იგივე, in: Radwański (Red.), Zielona Księga – optymalna wizja Kodesu cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej (Warschau 2009), § 44, Rn. 131 ff.

²³⁴ Comment B (ii) zu Art. 6:111 PECL; De Vries, in: Hesselink/De Vries, Principles of European Contract Law (Amsterdam 2001), 107, 133 f.; Busch, in: Busch/Hondius/van Kooten/Scheelhaas/Schrama, The Principles of European Contract Law and Dutch Law (Nijmegen 2002), 286; Tallon, in: Hartkamp/Hesselink/Hondius/Joustra/du Perron/Veldman, Towards a European Civil Code 3 (Nijmegen 2004), 499, 503; Rosler, ERPL 2007, 483, 504; Pfeiffer (სქ. 29), 133, 142.

²³⁵ Schlechtriem, (2002) U. Oxford Comp. L. Forum 2 sub III 2 e.

²³⁶ Rosler, ERPL 2007, 483, 504; Vogenauer/Kleinheisterkamp/McKendrick, Commentary on the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (PICC) (Oxford 2009), Art. 6.2.2 PICC Rn. 11.

²³⁷ Wolf, in: Basedow, Europäische Vertragsrechtsvereinheitlichung und deutsches Recht (Tübingen 2000), 85, 102.

²³⁸ Wolf (სქ. 237), 85, 102.

შეთანხმების საფუძველზე შეასწორონ, რათა მათ საწყის, თუმცა მოგვიანებით აღმოჩენილ, არასწორ წარმოდგენას არავითარი ხელის შემშლელი მოქმედება არ ჰქონდეს. გარდა ამისა, PECL 4:105(3) მუხლი ინოვაციურია²³⁹ იმ მხრივ, რომ ერთობლივი შეცდომის შემთხვევაში ხელშეკრულების მისადაგების შესაძლებლობას იძლევა სასამართლოს მეშვეობით. ამ გზით მისადაგება გარკვეულ შემთხვევებში უფრო ეფექტიანად აღიქმება, ვიდრე ხელშეკრულების გაუქმება.²⁴⁰ კონტრასტი შეიმჩნევა ასევე ეროვნულ სამართლებრივ მონესრიგებთან მიმართებითაც.²⁴¹

შეცდომის სამართალზე დაფუძნებული გადაწყვეტა, შედარებითსამართლებრივი თვალსაზრისით, შეესაბამება ეროვნული სამართლებრივი მონესრიგების უმრავლესობას, თუ ხელშეკრულებით ან კანონის მიხედვით რისკი არ არის ერთ-ერთი მხარის მიერ სატარებელი.²⁴² საწყისი არასწორი წარმოდგენა განიხილება, როგორც კაუზას ნაკლი.²⁴³

2. DCFR III-1:110 მუხლი

შეცვლილ გარემოებებს შეეხება DCFR III-1:110(2),(3) მუხლი.²⁴⁴

„(2) მაგრამ, თუ სახელშეკრულებო ან ცალმხრივი სამართლებრივი აქტიდან წარმოშობილი ვალდებულება გარემოებათა საგამონაკლისო შეცვლის გამო ისეთი მძიმე ხდება, რომ აშკარად უსამართლო იქნება მოვალის ასეთი ვალდებულებით შებოჭვა, სასამართლოს უფლება აქვს:

(a) შეცვალოს ვალდებულება, რათა ის გახადოს გონივრული და ახალ გარემოებებზე მორგებული; ან

(b) შეწყვიტოს ვალდებულება სასამართლოს მიერ განსაზღვრული თარიღითა და პირობებით.

(3) მე-2 პარაგრაფი გამოიყენება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ:

(a) გარემოებების ცვლილება მოხდა მას შემდეგ, რაც წარმოიშვა ვალდებულება;

(b) მოვალემ არ გაითვალისწინა და გონივრულობის ფარგლებში არც შეიძლება ყოფილიყო მოსალოდნელი, რომ გაეთვალისწინებინა ამ გარემოებების ცვლილება ან ცვლილების ხარისხი;

(c) მოვალე არ ითვალისწინებდა გარემოებების ცვლილების ამ რისკს და მას ეს არ მოეთხოვებოდა გონივრულობის ფარგლებში; და

(d) მოვალე ეცადა, გონივრულად და კეთილსინდისიერად, მოლაპარაკების გზით მიეღწია ვალდებულების მარეგულირებელი პირობების გონივრული და შესაბამისი მისადაგებისათვის.“

აღნიშნული (მიუხედავად ფორმულირების არც თუ ისე უმნიშვნელო ცვლილებებისა²⁴⁵) ძირითადად იხრება PECL 6:111(2) მუხლის ფორმულირებისკენ.²⁴⁶ აქაც - DCFR III-1:110(3)(a) მუხლის ერთმნიშვნე-

²³⁹ Rosler, in: Basedow/Hopt/Zimmermann (Hrsg.) (სქ. 13), 710, 714.

²⁴⁰ Comment B zu Art. 4:105 PECL; Comment B zu Art. II-7:203 DCFR.

²⁴¹ მიმოხილვისთვის იხ. Notes 1-11 zu Art. II-7:203 DCFR.

²⁴² იხ. Note 25 zu Art. III-1:110 DCFR m.w.N.; Kotz, Europäisches Vertragsrecht, Bd. I (Tübingen 1996), 288-290; Tallon, Études a la memoire d'Alain Sayap (1997), 403; Rosler, in: Basedow/Hopt/Zimmermann (Hrsg.) (სქ. 13), 710, 714.

²⁴³ Alpa/Andenas, Grundlagen des Europäischen Privatrechts (Berlin 2010), 228.

²⁴⁴ Case studies zu Art. III-1:110 DCFR bei Bineva, in: Antonioli/Fiorentini, A Factual Assessment of the Draft Common Frame of Reference (München 2011), 77.

²⁴⁵ Ranieri (სქ. 14), 851; შდრ. ასევე Société Henri Capitant, Project de cadre commun de référence – Principes contractuels communs (extrait), Rev. contrats 2008, 107, 136.

²⁴⁶ იხ. Unberath, in: Gerhard Wagner, The Common Frame of Reference: A View from Law and Economics (München 2009), 87, 146.

ლოვანი ჩანანერის საფუძველზე - რელევანტურია გარემოებათა მხოლოდ შემდგომი ცვლილება. საქმე არ ეხება გაუთვალისწინებელ კონტინგენტებს,²⁴⁷ მოცემული გარემოებების არასწორ შეფასებებს. ვალდებულების დაფუძნებისას არსებული სუბიექტური არასწორი წარმოდგენები არ გაითვალისწინება. ერთობლივი არასწორი წარმოდგენისას კომენტარები მიუთითებენ საკითხის შეცდომის წესების საფუძველზე გადაწყვეტაზე.²⁴⁸ DCFR II-201(1)(b)(iv) მუხლი ერთობლივი შეცდომისას იძლევა შეცდომის უფლებას, იმ წინაპირობით, რომ შესაბამისი რისკი არ არის რომელიმე, ერთი მხარის სატარებელი.²⁴⁹ PECL-ის 4:105(3) მუხლის კვალდაკვალ DCFR II-7:203(3) მუხლი ინოვაციურად იძლევა სამართლოს მიერ ხელშეკრულების მისადაგების უფლებას.²⁵⁰

გარდა ამისა, DCFR III-1:110(2) მუხლიც არ მიჯნავს ცალმხრივი გარიგების საფუძვლის მოშლას ხელშეკრულებებისგან. მაგრამ აქ ვერ იარსებებს მოვალისა და კრედიტორის ერთობლივი არასწორი წარმოდგენები და შესაბამის რისკს პრინციპულად ნების გამომხატველი ატარებს. ძალაში რჩება შეცდომის საფუძვლით ბოჭვისგან განთავისუფლების შესაძლებლობა. აქ არც ის პრობლემა არ არსებობს, რომ ვინც პირველად ეცდება არსებული სახის ხელშეკრულების გაუქმებას, უარეს მდგომარეობაში ხვდება, რადგანაც ცალმხრივი ხელშეკრულებისას მხოლოდ ერთ მხარეს აქვს ამის უფლება. ხელშეკრულებისა და ცალმხრივი გარიგებისთვის ერთნაირი მიდგომა სწორად ამისამართებს გარიგების

სუბიექტური საფუძვლის რეგულაციას შეცდომის წესებზე.

3. PEL SC 1:111(3) მუხლი

ევროპული სამართლის მომსახურების ხელშეკრულების პრინციპების (PECL SC 1:111(3) მუხლი პირდაპირ გვამისამართებს PECL 6:111 მუხლის ცნებით აპარატზე და შესაბამისად მას სწორედ ეს ცნებები უდევს საფუძვლად.²⁵¹ ამიტომაც, ის მოიცავს გარიგების მხოლოდ ობიექტური საფუძვლის დარღვევას და არა სუბიექტურის არარსებობას.

VI. შეჯამება

გარიგების სუბიექტური საფუძვლის არარსებობა გერმანულ და ქართულ სამართალში სპეციალური ნორმითაა მოწესრიგებული. ევროპის კერძო სამართალი - DCFR და PECL, ამის საპირისპიროდ, ასეთ შემთხვევებში ეფუძნება შეცდომის მარეგულირებელ წესებს. შეცდომის სამართლებრივ მოწესრიგებას იზიარებს ასევე პოლონური სამართალიც, რომელიც ამ მხრივ შესაბამისობაშია ევროპულ მეინსტრიმთან. გერმანული სამართალი საერთაშორისო დონეზე მეტად იზოლირებულია.²⁵² თუმცა არასწორი იქნება გსკ-ის 313 II პარაგრაფის მოძველებულად მიჩნევა.²⁵³ ის გერმანული სამართლის რეცეფციისას უცვლელად იქნა ასახული სკ-ის 398 II მუხლი. ქართულ სამართალში ნორმათა კონკურენციისას მისადაგების ინსტიტუტი არ განდევნის შეცდომის მარეგულირებელ ნორმებს. სამართლებრივი შედეგების თვალსაზრისით, ორივე შემთხვევაში - როგორც სპეციალური მოწესრიგების, ისე შეცდომის სამართლის ნორმების გამოყენებისას - გა-

²⁴⁷ იხ. De Geest, in: Larouche/Chirico, Economic Analysis of the DCFR (München 2010), 123.

²⁴⁸ Comment D zu Art. III-1:110 DCFR; Pfeiffer (სქ. 29), 133, 142.

²⁴⁹ Comment G zu Art. II-7:201 DCFR.

²⁵⁰ Rosler, in: Basedow/Hopt/Zimmermann (Hrsg.) (სქ. 13), 710, 714.

²⁵¹ შდრ. Barendrecht, Service Contracts (PEL SC) (München 2007), 263, 266 f.

²⁵² Rosler, ERPL 2007, 483, 506.

²⁵³ Pfeiffer (სქ. 29), 133, 142.

თვალისწინებულია ხელშეკრულების სასამართლოს მიერ მისადაგება, თუმცა ევროპულ კერძო სამართალში მხოლოდ ინოვაციური განსაკუთრებული მოწესრიგების ნაგებობით, რომელიც მანამდე არ იყო

გადატანილი ეროვნულ კანონმდებლობაში. ყველა შემთხვევაში უპირატესობა ენიჭება ხელშეკრულების ან კანონის საფუძველზე რისკის ერთ-ერთი მხარისთვის მიკუთვნებას, თუ არსებობს ასეთი სპეციალური შემთხვევა.